

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXV.

ŠTEV. 6.

, JUNIJ 1915

Vsebina junijevega zvezka:

1. Oton Župančič: <i>Glosa. — Pesem</i>	241
2. Josip Kostanjevec: <i>Na solčnih tleh.</i> (Dalje prihodnjič.)	243
3. Felicijan: <i>Jerinova zaroka</i>	250
4. N.F. Preobraženski: <i>Razvoj umevanja in perijodizacije ruske zgodovine.</i> (Dalje prihodnjič.)	257
5. C. Golar: <i>O kresu</i>	267
6. Peter Slak: <i>Fronek</i>	269
7. Milan Pugalj: <i>Dan</i>	272
8. Ivan Albreht: <i>Usmiljenka</i>	275
9. Dr. Fr. Ilešič: <i>Stenograf Franjo Magdič</i>	279
10. Književna poročila	285

Felicijan: *Andrej Rapè, Mladini.* — Ivan Koštiál: *II. vjesnik Staroslavenske akademije u Krku za godinu 1913.* — Hrvatska glagolska knjiga. — Dr. Fr. Ilešič: *Zdenka Marković.* — Kapistran: *Johann Androvič, Beitrag zur slavisch-germanischen Kulturgemeinschaft.* Kroatische Volkslieder.

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in odgovorni urednik: Valentin Kopitar.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Oton Župančič:

Glosa.

Le ne uči pevcev peti!
Mar učil boš cvesti veje?
ptič na veji se ti smeje:
jaz sem pred teboj na sveti!

Brate, pojdi s tiho vero
zjutraj z mano proti Čadu,
v rosнем te obsiplje hladu
sladkih melodij stotero.
Kje so vzeli ritem, mero
pevčki ti svetó razvneti?
Daj ponižno se ujeti
petju v zanke, v zvonki rimi
tajnostno se spôji ž njimi —
le ne uči pevcev peti!

Zemlja zelenino dviga,
nad teboj jo v loke boči,
v njenem maternem naročji
cvet pri cvetu še užiga.
Mila vsa ti k sebi miga,
sina z vonjem te oveje,
um ne, duša jo umeje,
sluša njene dihe lahne
brez besed odgovor dahne —
mar učil boš cvesti veje?

Kaj modrost mi tvoja zvita,
kaj mi akti preležani!
Bukev prah naj v sebi hrani
seme pesmi in razcvita?
Ne natezaj na kopita,
kar svobodno je brez meje,
tvoje forme in ideje,
o, kako je vse to suho,
golo, piškavo in gluho —
ptič na veji se ti smeje.

Iz najgloblje globočine
 korenina sreba soke,
 vrh, kot mreža v zračne toke
 vržena, lovi jasnine.
 Kar človeštvo kdaj prešine,
 kar med solnci se zasveti,
 v srcu pevčevem zaneti
 žar, odžar prvotne luči;
 glej, poslušaj, ti se uči —
 jaz sem pred teboj na sveti!

— — — — —

P e s e m .

Glej s solncem prepojěni
 slapovi in potoki!
 V srebró, v zlató se penijo
 po rebrih tam, po loki.

Na bregu breskev rožna
 in črešnja je vsa bela,
 čebelica je zmedena,
 ne ve, kam naj bi sela.

Gredica sredi trate
 je kot cvetoča barka,
 zdaj žena mi stopila tja
 v naročju sinka Marka.

O žena, sinko Marko!
 Pomlad okoli vaju!
 Čebelica, sirotica,
 ne veš kam sestiti v maju.

O žena, sinko Marko
 in jaz med vama tretji —
 Kam mislimo, kaj hočemo
 v tem blaženem objetju?!

Josip Kostanjevec:

Na solčnih tleh.

Povest.

VII.

Popoldne tistega dne je prišel Demirose k Podlipniku v prodajalno. „Ako vam je prav, pojdiva zvečer, ko zaprete, nekoliko na izprehod v okolico. Noči so že itak dolge in človek ima spanja dovolj, ako pride tudi nekoliko pozneje domov. Dolgo že nisem bil nikjer in prav želim si nekoliko boljšega zraka.“

Podlipnik se je razveselil. Že sam je razmišljal, da bi povabil Francoza k sebi in bi se nekoliko razvedril v razgovoru z njim po današnjih dogodkih, ki so tako razburljivo vplivali nanj. Demirose mu bo morda marsikaj razjasnil in vedel svetovati. Zato je takoj obljubil, da bode pripravljen po osmi uri in domenila sta se, da se snideta na pomolu Sv. Karla.

Lep in svetel večer je bil. Na jasnem nebu je plul ščip in razsipal srebro po morju, da se je videlo tja daleč po zalivu. Velikansko bledosvetlo zrcalo se je razprostiralo pred njima, ko sta stala Demirose in Podlipnik na koncu pomola in zrla molče po lahko se vzdigajočih valih, vtopljena vsak v svoje misli. Kakor v sanjah se je na desni dvigal iz tega velikega zrcala Miramar na koncu temneče široke lise, po bregu se spenjajočega parka. Pred šestimi leti je bilo, ko je sprejel nadvojvoda Maksimilijan mehiškansko cesarsko krono, ko je izšlo od tam vabilo k nabiranju prostovoljcev. Oglasilo se jih je bilo sedemtisoč Avstrijcev in njegova pokojna mati je dobila ta čas poročilo, da je med temi prostovoljci bil tudi njen mož, njegov oče. Na fregati Novari je odplul s cesarjem v Mehiko. Čez tri leta je pripeljala ista Novara nazaj cesarja mrtvega. Do tistega časa je še vedno upala, da se vrne mož, ki jo je bil zapustil že deset let prej, njo in malega desetletnega sina, ter odšel v svet brez potrebe in iz gole lahkomiselnosti. Šestnajst let je torej preteklo, kar je izginil brez sledu in za vselej. Mati je v tem hirala in hirala, dokler je niso odnesli iz hiše za vedno. Spominja se dne, ko se je to zgodilo, z veliko bolestjo in tesnobo. Z njo je odšlo vse, veselje in sreča. Ko so jo zabijali v rakev, je zbežal v gozd, kjer ga je šele drugi dan našel stric vsega premrlega in prezeblega. Izgubil se je bil v nepoznani črni gošči. Hudo

je bilo, kar je potem prestal in vse žalostne posledice te bolezni so se poznale še v poznejših letih v njegovi šibkosti. Stric ga je odpeljal s seboj na Štajersko, v malo mesto na jezikovni meji, kjer je pohajal ljudsko šolo in tam tudi pozneje stopil v gimnazijo. A že čez nekoliko let je umrl stric in Podlipnik je moral pustiti šole. Neki tovariš ga je pregovoril, da je z njim vred vstopil v trgovino. Neznansko hitro je valovalo to mimo njegovih dušnih oči sedaj ob pogledu na Miramar.

Demirose ga je predramil iz misli.

„Kam kreneva? Kar tukaj bi ostal in cele ure bi sanjal. Pa to bi bilo brezplodno. Predlagam, da greva proti Rojanu.“

„Dobro, pojdiva tja.“

Krenila sta ob obali, čez zeleni most, mimo južne postaje in na Miramarsko cesto. Hodila sta počasi, razgovarjaje se polglasno.

„Ali se vam ni zdelo čudno, da danes principala ni bilo ves dan v trgovini, razen onih par minut, ko je odpiral pošto?“ je vprašal Demirose.

„Zares, prav čudno. In povrh tega sem ga iskal opoldne v stanovanju, da bi mu poročal o izidu skladiščne zadeve,“ je odgovoril Podlipnik.

„Ah, saj res. Gospod Burlatti vam je izročil danes preiskavo v skladiščih. Znamenje, da vam zaupa. To je pri njem nekaj novega. Dozdaj je takšne reči urejal vedno sam. Častitam vam.“

„In nihče mi ni vedel povedati, kje je,“ je nadaljeval Podlipnik, kakor bi bil preslišal tovariševo opazko.

„Morda bi vam utegnil jaz raztolmačiti njegovo odsotnost,“ je dejal Demirose zateglo in počasi.

Podlipnik je postal in pogledal tovariša od strani.

„Vi vse veste, nič vam ne ostane skritega,“ je dejal nato skoro zavidno (!)

Demirose se je pikro nasmejal.

„Vse vem in ničesar ne vem,“ je pristavil zaničljivo (!)

Hodila sta nekoliko časa molče in prišla že iz mesta, ko je začel Demirose zopet pripovedovati:

„Čudne reči se godijo okoli nas, gospod Podlipnik. Naenkrat, kar čez noč se je marsikaj izpremenilo. Snoči se je baje dovršilo to, kar se je pripravljalo že dolgo. Počilo je med Burlattijem in med Fabrovimi. Ako bi ne bil izvedel iz verodostojnega vira, bi niti ne mogel verjeti in še tako dvomim, da bi se ne dalo morda še poravnati. Pa če se ne poravna, bo imelo zle posledice, najhujše za Burlattija.“

„Vi grozno mučite mojo radovednost, gospod Demirose,“ je dejal Podlipnik, „kakor kak romanopisec. Začnite enkrat pri sredi.“

„To je tako moja navada, gospod Podlipnik. Ne jezite se, še je pred nama kos poti do Rojana in do tam boste vedeli že vse, kar vem jaz, ako pojde po sreči.“

Mimo njiju je ropotal težki voz mestnega tramvaja, izmозgani konji so zadušljivo prhali. Ko se je polegel šum, je Demirose nadaljeval:

„Kar se ni bilo menda zgodilo še nikdar, da bi bil namreč gospod Burlatti zašel med igralce, se je zgodilo pedsinočnim. Opazili ste namreč lahko tudi vi, da sta se odpeljali proti domu gospa in Elza sami. Burlatti pa ni mislil igrati, ampak je hotel samo še tisti večer govoriti z mladim Fabrom na štiri oči. In ker ni našel prilike prej, je ostal tam, kjer so ostali drugi, namreč v igralni sobi. Toda čakati je moral dolgo; mladi Fabro je bil med tem odšel v mesto po svojih lepih/potih in se je vrnil šele proti jutru. V tem so igralci z opazkami in raznimi drugimi sredstvi pripravili Burlattija, da se ni dal več smešiti in je začel igrati, da mu hitreje poteče čas. Toda iz šale je postala resnica, Burlatti se je vglobil v igro, objela ga je bila strast. Začerkoma je dobival, potem izgubljal velike vsote in vmes je zvrčal čašo za čašo, da je kmalu začel rdeti in je videl vse po dvoje. Tedaj je bil čas, da bi bil odšel in vse bi bilo dobro. Pa gospod Burlatti je imel nesrečen dan, vino ga je storilo trmastega. Sedaj je šele pravzaprav čutil, da mora s svojim bodočim zetom obračunati. In je obračunal. Ko se je Fabro vrnil domov in je videl, da so gospodje še v igralnici, je stopil še malo mednje. Bil je precej židane volje in nič bi ne nasprotoval, ako bi ga bili povabili k igri. Pa to je preprečil gospod Burlatti. Komaj ga je začutil za svojim stolom, že je položil kvarte na mizo in se dvignil.

„Ali mi dovolite par besed na štiri oči, gospod Gvidon?“

Njegov glas je bil zadirčljiv, da se je Fabro neprijetno začudil. Toda odgovoril je vljudno:

„Stopiva v mojo sobo, gospod Burlatti, ako vam je ljubo. Takoj tretja vrata na desno, prosim.“

Odšel je naprej in kazal Burlattiju pot. Ko sta bila sama, je dejal Fabro:

„Na razpolago sem vam. Šediva.“

„Čemu? Lahko stojte opraviva,“ je menil Burlatti. „Kolikor mogoče se hočem izraziti nakratko. Vi, gospod Gvidon, ste zaročenec

moje hčere Elze. To je javno, to ve vsak človek v Trstu in okolici. To vedo tudi izven Trsta. Ker je torej stvar jasna, vam mora biti jasno tudi to, da se sedaj obnašate kakor ženin poštenega dekleta iz poštene hiše. Da pustite svoje nočne pohode po beznicah, po lokalih dvomljivega glasu, da pustite pri miru druge ženske, zlasti omožene. Z eno besedo, da se vedete dostojno. To in nič drugega sem vam hotel povedati. Pa brez zamere!“

Fabro je stal kakor priklenjen. Na njegovem obrazu je menjavala bledost in rdečica, v njegovih prsih je kipelo. Z vso silo je skušal preprečiti izbruh, ki je hotel na dan. In res se mu je posrečilo, da se je ukrotil.

„Torej tako,“ je dejal s perečim sarkazmom. „To vam je naročila vaša goska, in vi kot skrben oče ste hiteli izvršiti na lep in dostojen način to misijo. Glejte, glejte! Že sedaj bi mi rada ukazovala. Pa ne bo nič, gospod oče! Še sem jaz sam gospodar čez sebe in ostanem tudi nadalje. Zato se je torej že nekaj časa držala tako čudno v moji navzočnosti. Zato se je snoči vedla kakor kaka mlekarica iz okolice, da so se spogledavali že drugi gostje, ki imajo čut, kako se je treba vesti ob takšnih prilikah. Glejte jo, preganjano nedolžnost! Sporočite ji v mojem imenu, milostivi gospod, da je s tem pretrgana vsaka zveza med nama in ji je prosto hoditi po svojih potih.“

Burlatti se je hipoma streznil. Uvidel je svojo nepremišljenost, izvirajočo iz preobilo zaužite pijače, uvidel, da je vrgel poleno pod noge samemu sebi. Hipoma mu je bilo jasno, kakšne posledice nastanejo iz tega in strah ga je prevzel. Hotel je udariti na drugo struno, a ni šlo, njegova ošabnost mu ni dovolila. Pa bi bilo menda tudi zastonj to ponižanje, zakaj Fabro je že odprl vrata na hodnik in odšel v igralnico, ne da bi se bil ozrl.“

„Meni se vidi, da je ravnal Burlatti moško,“ je prekinil tovariša Podlipnik. „In s tem je pokazal, da vendar ljubi svojo hčer bolj kakor bi kdo mislil.“

„Kaj še!“ se je zasmel Demirose. „Burlatti in ljubezen! Saj je vedel za Fabrove poti že davno in se ni spotikal ob nje. Zasužnil je svojo hčer še bolj, ko mu je soproga razodela te skrivnosti na njeno prošnjo. Zato mi je neumljivo, da je mož tako pozabil snoči svoje interese in napravil takšno neumnost. Razložiti se da morda to samo tako, da je snoči Fabro javno nastopil z Rossijevko in se je Burlatti vsled tega žbal, da se bo reč zanesla v javnost in da bo s tem med drugimi kompromitiran tudi on, in da je imel

mladega Fabra za dovzetnega človeka, ki si bo morda dal kaj do-povedati. Nikakor pa ni računil, da jo bo tako izkupil. Prepričan sem, da bi v treznosti ne storil nikdar takšne budalosti in da bi brez pomisleka žrtvoval svojo hčer, samo ako bi ostala reč tajna. In še danes bi jo žrtvoval, ako bi še šlo. In sedaj vam še povem, kam je danes izginil gospod Burlatti. V Kanoso je šel in ko ni našel doma mladega, se je zatekel k staremu. Kako je opravil, ni še popolnoma znano. Nekateri hočejo vedeti, da ni bil sprejet preveč milostno, ker stara dva ljubita svojega mladiča po opičje. In tudi to ni dobro znamenje, da se je baje popoldne zaklenil v svojo sobo in ni več prišel na pogled. Vsekakor bomo v par dneh popolnoma na čistem.“

„Bolje bo za Elzo, ako se razidejo,“ je dejal Podlipnik.

„A slabše za Burlattija,“ je dostavil Demirose. „Sicer pa želim Elzi bolje kot njemu. Toda danes ne bi hotel biti ne v njeni, ne v nje matere koži in tudi jutri ne.“

Zopet je nastal nekoliko časa molk med njima. Zavila sta že z Miramarske ceste proti Rojanu. Medleje so tukaj gorele svetilke, samotnejše so postajale ulice. Skoro ni bilo slišati glasu razen iz polodprtih krčem. V ozadju je temnel zvonik in križ na njem je motno bleščal v mesečni svetlobi. Ko sta dospela v bližino cerkve, sta obstala, prijetno presenečena. Iz neke vile se je skozi odprta okna razlegala slovenska pesem. Čisti, mehki glasovi so pluli v mehkotoplo, skoro pomladansko noč. Podlipnik se ni mogel pre-makniti z mesta, njegovo uho je žejno pilo te glasove, toliko časa pogrešane. Odkar je odšel iz Vipave, jih ni slišal. In hipoma so ga ti glasovi zanesli tja čez Kras v prelepo dolino, tja v sredo pri-jaznega, pod Plazom že v snu počivajočega trga, kjer je tolikrat s svojim tenorom prvačil prav v tej pesmi. Kakor domotožje se ga je polastilo, košček domovine, zapuščene, a ne pozabljene, ga je v tem hipu poždravil, se ga dotaknil narahlo. In spoznal je v tistem hipu, da ne poznajo krvne vezi ne mej in ne oddaljenosti.

Popotnik pridem čez goro,
od doma vzamem še slovo . . .

A ko je priplula na uho kitica:

Dežela ljuba, kje ležiš,
ki jezik moj mi govoriš,
kjer znanci moji še žive,
prijatli moji v grobih spe . . .

tedaj se je dvignil tudi Podlipnikov lepi glas in Demirose ni mogel drugega, nego da se je sklonil nad svojo palico in skušal skriti to, kar se je nenadoma spočelo v njegovi duši. A ni mogel zakriti solze, ki mu je siloma porosila oko in se zasvetila v mesečini, padajoča na sveta tla okoliška. Bog ve, komu je veljala ta solza, kam je bila namenjena. Ali ne morda tja čez tisoč hribov in dolin, tja v daljno valoveče mesto, sedaj obkoljeno od železnega neprodirnega obroča, od nešteto smrt bruhajočih žrel sovražnikovih topov, tja v daljni, nesrečni Pariz? . . .

„Kje pojejo?“ je vprašal Podlipnik.

„Ali ne veste? To je Rojanska Čitalnica,“ je odgovoril Demirose. „Mislil sem, da vam je to znano.“

„Večkrat sem že bil tukaj, a nihče me še ni opozoril na to. Naši voditelji v mestu pa imajo pač mnogo dela in se ne utegnejo brigati za vse, premalo jih je. Priglasim se sam,“ je dejal Podlipnik.

„Ali hočeva sedaj gori?“

„Ne danes, gotovo imajo poskušnjo za kako veselico. In tu ni na mestu, da bi jih motila, pa prihodnjič, ko prideva zopet semkaj. Ako vam je všeč, stopiva v bližnjo gostilno na čašo vina, ali se pa vrniva.“

„Užejal sem se res nekoliko, pa vstopiva,“ je pritrdil Demirose.

Krčma je imela samo eno, še precej veliko sobo, ki je bila hkratu tudi kuhinja. Na spodnjem koncu je stalo v kotu malo ognjišče iz rdeče opeke, nad njim lesena polica z nekaterimi svetlimi lonci in s srednjevelikim bakrenim kotličem, kakršen se rabi za kuhanje polente. Ognjišče je napol zakrival dolg „pudel“, opremljen zgoraj z leseno mrežo, za katero je bilo videti nekaj pokritih krožnikov. V nasprotnem kotu so stali na dveh debelejših, nekoliko od tal podstavljenih brunih, večji in manjši sodi drugi vrh drugega. Tako se je točilo kar pred gosti, da je lahko vsak videl in se prepričal o dobroti, izvirajoči iz tega ali onega sodca. Po sobi je bilo razpostavljenih nekoliko miz, večinoma rjavo pobarvanih, tuintam precej oguljenih in ob straneh ter po plošči porezanih, nepokritih.

Ko sta tovariša vstopila, jima je silil v grlo vonj po oljčnem olju in pečenih ribah, ki je plul po vsem prostoru. Sedla sta kar za prvo mizo pri napol odprtih vratih, kjer se je ta zagatni vonj nekako izgubljal. Pri daljši sosedni mizi so sedeli štirje možje v modrikastih zamazanih bluzah, očitvidno težaki. Pred seboj so imeli lončeno majoliko in polne kozarce. Razgovarjali so se glasno in tuintam razburjeno. Govorili so slovensko istrsko narečje, a vmes

tudi laško, spakedrani tržaški dialekt. Mešali so eno z drugim, včasih več enega, včasih drugega. Podlipnik in Demirose sta prisluškovala.

„Kakor sem trdil prej, pri tem ostanem,“ je hreščéče govoril najmlajši izmed njih. „Vsega so krivi ti prokleti okoličani.“ Čemu se trgajo z magistratom in vpijejo, ko jim nobeden nič noče. Dobri so gospodje na magistratu in prijazni, to vam rečem. Samo laško je treba govoriti z njimi in se jim priklanjati, pa vam gredo na roko, kjer hočete. To sem poskusil sam že dostikrat. Od začetka, ko še nisem tega vedel, sem težko izhajal, a sedaj sem prav zadovoljen.“

„Prav govori,“ je potrdil njegov postaren sosed. „Človek se mora pregrinjati z odejo, kakršno ima.“

„Lahi so v Trstu domačini. Kdo naj jim torej brani delati v svoji hiši, kar hočejo,“ je nadaljeval prvi. „In kdo jih more prisiliti, da bi odstopili kot te hiše drugim.“

„Saj teh zdražb ne delajo toliko okoličani, verujte,“ je trdil tretji. „Še zmenili ne bi se za to, kakor se niso zmenili še pred nedavnim časom. Prokleti Kranjci so to, ki so zanesli ta prepir semkaj. Samo za to jim je, da delajo zdražbe in imajo iz tega dobiček. Čitalnica? In zdaj bi še to Čitalnico radi prenesli v mesto. Pa ne pojde!“

„Kako romajo vsak večer iz mesta, zlasti pa ob nedeljah in praznikih, po dva, po trije skupaj, pa tudi v celih gručah kakor božjepotniki na Sv. goro,“ se je hudoval četrti. „Da hujskajo in delajo zgago, da spravljajo lahkoverne delavce v nesrečo, pa tudi druge.“

„Treba bo pošteno nastopiti enkrat,“ je zopet govoril prvi ter dvignil pesti pred obraz svojemu sosеду. „Jaz bi pomagal.“

In zasmejali so se vsi bratci presrčno ob tej prelepi misli.

„Moj Bog, koliko je treba tukaj še pouka in vzgoje,“ je pošepnil Podlipnik Demiroseju. „Žalostno, žalostno.“

„Tu treba zastaviti vse moči, pri teh treba začeti,“ je odgovoril Demirose.

Oni pa so zabavljali vedno bolj, drugi je hotel prekositi drugega. Podlipnik se je zgražal, kipelo je v njem, da je izpreminjal barve; Demirose je to opazil in poklical račun.

(Dalje prihodnjič.)

Felicijan:

Jerinova zaroka.

Hudobni jeziki so se prepirali in trdili, da pri Selanovih razen vrta pravzaprav ničesar nimajo. Hiša se jim vsak hip lahko proda, kakor hitro se gospodarske razmere le še za spoznanje poslabšajo — in kaj bo z otroci? Toda vrt je bil lep, razsežen v širjavo in daljavo, kvadratne oblike. Prevladale so trate in gredice, zelenjava se je bohotila le na majhnem najsevernejše ležečem pasu. Zelena sejana trava je bila skrbno postrižena; solnce ji je dajalo barvo od temno do svetlo zelene. Drevesa, deloma sadno drevje, deloma borovci, srebrnoiglaste jelke, temnordeče bukve, so bila v najlepši rasti. Kosmata leska in tenka vrba sta se izgubljali med drugo bogatijo. Po tratah razstlanim vrtnicam je komaj poganjalo popje, zgodnje cvetje se je ravno sušilo; v gredah so veneli rjavordečkasti cveti. Poznala se ni ne pomad, ne poletje.

Skozi ozka vratca je planila mala Nelica, osemletno dekletce, najmlajši Selanov otrok. Vsa zasopla se je ustavila šele sredi vrta, poleg lično izdelane vrtno lope, obdane krog in krog z bujno vinsko trto. Solnce se je zagreblo v njene svetle lase, da so se svetili kakor zlati. Polt njenega obraza je bila črnikasta, oči črne. Živo nasprotje las in obraza so žarki le še povečali. Vitko, nekoliko naprej upognjeno telo se je zdelo, kakor da ga ni. Pasa ni bilo videti; rožnato krilo ji ni segalo niti do kolen. Drobni nog so se tesno oprijemale črne nogavice.

Izraz njenega obličja je bil star in moder. Prvi pogled bi presenetil vsakega, da bi se mu vrinila misel na krinko. Pol življenja je že preživelo to mlado bitje, bi rekel vsakdo; njeni dnevi so naša leta. Začuditi bi ga moral ta paradokson, ta živa smrt in ta mlada starost.

„Neli, Neli!“ se oglasi nerazločen glas iz prvega nadstropja.

Nelica, ki je stala kakor zamaknjena, je posluhnila; niti odsev njenih svetlikajočih se oči ni niti za hip vzplamtel. Začula je, da se odpirajo vrata na balkonu. V tistem trenutku je planila z dvemi, tremi koraki za vrtno lopo, kjer je bila ob zaprti steni prislonjena že čisto obledela klop. Z vsem telesom se je vrgla nanjo, se oprijela z rokami naslanjala ter se ga dotaknila s čelom.

„Neli, Neli!“ se je ponovil isti glas, razločnejši sicer, a vendar volloprazen, oddaljen.

Nelica se ni ganila. Spoznala je svojo sestro Danči, streslo jo je nekaj; nehote je zadrževala sapo in se ni oglasila. Oči so ji švignile mimo fizičnega cvetja in se zazrle v beli pesek, kjer so nepremično ostale. Tako tesno in težko ji je bilo, da bi najrajša jokala. Ko je vse utihnilo, je šla k svoji gredici. Čudna želja se je polasti, da bi potrgala do zadnjega popja vse cvetje in napravila velik šopek. Zakaj? Bogve, če bi maral gospod Jerin njene rože? Saj ima v gumbnici rdeči nagelj, ki mu ga je dala Danči . . . Kdo ve, če bi maral vijole, ki jih je sama vsadila in zalivala? Če bi vedel, da je prinesla Danči nagelj iz mesta, bi jih imel morda rajši?

Ali kako se je prestrašila, ko je zagledala, da ji je nekdo potrgal najlepše cvete! Samo napol oveneli in suhi cveti so ostali. Vse pestre, svetle in temne barve so manjkale. Zagledala se je; kakor bi ji nekaj presekalo vse nade, kakor bi ji kdo obrnil list pri knjigi življenja. Gledala je stopinjo, ki se je poznala v sveži prsti . . . In takrat se je zavedla, da dehte njene vijole na mizi, za katero sedita Danči in gospod Jerin, mama, papa, stric Peter, Vanda, Milan. Spomnila se je, da je začutila ta vonj, ki je bil opojnejši kakor vseh drugih rož. Ali jih je utrgala Danči nalašč za gospoda Jerina? Ali jih je ukradla zanj zato, da bi mu jih ona ne mogla dati?

Solnce je peklo, ko se je sklanjala nad gredo, njej pa je bilo mrzlo v duši. Obrnila se je — nad njo je cvetela krasna bela vrtnica, ljubljenska papanova. Vznemirila se je in stopila korak nazaj, polagoma pa jo je premagala strast. Skoro zbudla se je, ko jo je utrgala hlastno in naglo. Na papana ni mislila mnogo, naj se zgodi, kar se hoče: saj je Danči tudi kradla . . . Nelica si je zakrila oči in se zaprla v lopo. Na mizi je ležala vrtnica in nekaj listov. —

Nebesna jasnina je pobledela in sopara je legla na zelenje, da so se kakor iskre pokazale svetle kapljice, ki so se zabliskale v prenasičenem zraku. Od solnca obsevan oblak, podoben stolpu vzpenjajočega se dima, se je z bliskovito hitrostjo vzpel iz ravnine in se drzno razlil na vse strani.

Vrata so zaškripala izzivajoče, ko sta Jerin in Danči plahih korakov in oprezno prestopila prag in bežeče izginila iz solnca v senco mogočno razšopirjenega drevesa. Na njeni roki se je zabliskal prstan, ko ga je z vabečim pogledom potegnila za seboj. Sledil je z drsajočimi koraki, ki se jim je poznalo omahovanje in obotavljanje.

Dobra ura je komaj potekla, kar sta se zaročila z veliko slovesnostjo, ki je izgledala, kakor bi bila naročena in jima je bila

obema bolj neprijetna, kakor sta pričakovala; njemu še bolj, kakor njej. Zamenjala sta prstane, poljubila sta se in poslušala nauke in napitnice strica Petra, ki je ponavljal venomer, kako je srečen, da ga je slučaj zanesel k tako lepemu prizoru. Ob črni kavi je postal intimnejši in se je začel šaliti in namigavati. Le s težavo se jima je posrečilo izgubiti se na vrt, kjer sta v prvem trenutku še zmeroni čutila neprijetnost in neumnost pretekle ure. Brez besede sta si stala nasproti in se z očmi vpraševala. Med tem je ginil na njenih ustnicah bridek smehlaj in se umikal globoki resnosti.

Jerin si je grizel ustnice, objelo ga je nekaj dolgočasju podobnega. Misli so mu ušle nazaj in hipoma krenile na prihodnji dan; toda še predno so se mogle ustaviti, so izginile. Hotel jih je uloviti in se je zasačil v svoji razmišljenosti. Kakor da bi se hotel opravičiti, je zamahnil z roko.

Danči je čakala in zaman iskala ognja v njegovih očeh, ki so brezizrazno zrle in se niso zavedle ničesar. Rahli, komaj vidni gibljaji spodnje ustnice so izražali napeto pričakovanje in tem večjo užaljenost, čim pogostnejši so postajali. Prvo njeno čustvo je bilo zadovolje, da sta vendar enkrat sama, da govorita lahko, kakor čutila. Ali predno ga je mogla izraziti, ji je zastala beseda in je hromelo telo ob praznoti njegovega pogleda.

Trenutki povedo včasih več, kakor dolgo pripovedovanje; in to je bil eden tistih, ko sta oba začutila nekaj novega, kar še slutila nista. Nobeden bi ne mogel izraziti tega z besedami.

Njune oči so se vjеле in se niso več izpustile, telo se je tesno oprijelo telesa. Jerin se je dotaknil s svojimi ustni hladno njenih. Začutila je mraz; obup se je polasti, da ga je priklenila nase, dokler se ni vdal in jo poljubil strastno in goreče, kakor še nikoli. S silo se je izvila njegovemu objemu.

Tedaj sta se zasmejala oba.

Smeh je zvenel rezko v tišini in čim bolj je pojemał, tem resnejši se je slišal. In ko sta utihnila, sta slišala mučen odmev nekje za seboj, da je Danči prebledela in se je Jerin stresel.

Kako vse drugače se mu je zdelo prej! Ali je bila res samo ta svečana slovesnost vsega kriva? Jerin je prvič zdvomil nad svojo ljubeznijo in se primerno opravičil pred svojo vestjo. Toda volja je hotela drugače. Strastni poljubi so se ponavljali; kakor spanje so pokrili bdečo resnico s plaščem minljive pozabljenosti.

Čez dolgo sta se ločila, niti za roko se nista več držala. Utrujenost se jima je poznala na očeh, ki so se motno svetile v

svoji krvaveči mokroti. Zakaj vse to? so vpraševali pogledi, ki se niso upali srečati.

Prvi je spregovoril Jerin:

„Misliti bova morala začeti, kako si urediva življenje, kajne, Danči?“

Kot odgovor je sledil hvaležen pogled.

„Jaz sem že mislil na marsikaj,“ je nadaljeval, dasiravno o zakonu še nikoli ni premišljeval. „Stanovanje v prvem nadstropju, če mogoče z razgledom na vrt eno sobo, moderna oprava . . .“

V duhu si je hotel ustvariti svojo sobo, ki bi bila njegovo nemoteno svetišče in se je poskušal vmisлити v malenkosti in posameznosti. Toda daleč ni mogel; lovil se je in obmolknil. Nato je dostavil suho: „In spalnico bo treba tudi primerno olepšati . . .“ Kakor dolgočasen refren so izzvenele te besede.

Danči ga je skoro preslišala. Sama si je že davno izmislila najsmelejše načrte za svojo bodočnost in je jasno videla vse sobe po svojem okusu pred seboj: vse dovršeno in dokončano, le tuintam je bilo treba še kaj prestaviti, premakniti, popraviti. Zatopila se je v svoje misli, popravila je prt na mizi, izmenjala cvetlicam vodo in trdovratno molčala.

Takrat se je Jerin zazdel sam sebi smešen in bi se bil skoro zasmel naglas. Le z zatajevanjem je zadušil izbruh in ker ni vedel, kaj bi rekel, je tudi on obmolknil.

Iz brezciljne zamaknjenosti ga je vzdramil šele njen smeh:

„Kaj bo rekla Neli, ko opazi, da sem ji potrgala vse vijole? Kje je neki ta otrok?“

„Njene?“ je vprašal brez zanimanja.

„Da, njene! Morala sem jih . . . Prvi trenotek bo morda jokala, drugi dan otrok pozabi.“

„Njene,“ je ponovil s povdarkom in se ozrl nanjo s pogledom, v katerem je kalilo sovraštvo in zaničevanje. —

Stric Peter se je široko zakrohotal:

„Oho, grešnika! Takole pod hladno senco postajata in se ne zmenita za ves božji svet. Kako vaju bo še minilo, o še minilo, ho-ho.“

In obrnil se je k staremu Selanu, ki si je zamišljen in v skrbeh gladil svojo dolgo, napol sivo brado:

„E, kaj bi se človek zgleđoval; za las vse je tako, kakor se je godilo z nami. Po mojem je vse že od začetka namenjeno; to je očetova dediščina vsakega sina in materina vsake hčere.“

Selan je pokimal in vzdihnil. Prva poroka prve hčere, vse bo vzela. Kaj bo z drugimi, kdove? Njega ne bo več na svetu. Kaj bo z Nelico, s tem otrokom, ki ni za življenje ustvarjen, ki že pri rojstvu ni podedoval prav ničesar drugega kakor golo življenje?

Ljubil je tega otroka v srcu, v dejanju mu je delal krivico, ker je bil prestrog. In strog je bil, ker se mu je zdelo potrebno — saj otrok ne bo imel ničesar in mu bo dota uboganje in red. Nagla jeza in razburjenje sta strogost samo še povečala.

Spomnil se je, da se je izmuznila iz sobe kljub izrecni ostri prepovedi in je vzkipeł od srda nad neposlušnostjo. Nosnice so mu vztrepetale, ko se je ozrl okrog in s sikajočim glasom vzkliknil:

„Neli!“

In Neli je slišala, odprla lopo in se oglasila:

„Kaj je, papa?“

„Sem!“ je ostro namignil.

Ubogala je in ni trenila z očesom. Pogledal jo je divje, ona njega uporno.

„Takoj v sobo; drugo še dobiš!“ ji je ukazal.

Nelica je zardela in prebledela.

„Papa . . .“

V očetu je zadivjalo, ker ni bil vaju upor.

„Papa, tvojo vrtnico sem utrgala . . .“

„Kaj?“ Premislil je, ali je razumel prav in zakaj naj bi to storila, iz zgolj nagajivosti?

„Zakaj?“ je rekel trdo.

Nelica se je ozrla, ker je čutila stopinje za seboj. Roko v roki sta se počasi bližala Danči in gospod Jerin. Zgrozila se je in ni mislila ničesar. Ni ji prišlo na misel, da bi se pritožila, ker so ji bile potrgane rože; ni se zavedala, zakaj je utrgala papanovo najljubšo rožo — pomoči proseče se je ozirala okrog in uprla svoje velike oči naravnost v gospoda Jerina.

„Zakaj?“ je ponovil oče neusmiljeno, zamahnil in jo udaril v lice, da se je koža potemnila.

Nelica ni zajokala. Bolela jo je pričujočnost gospoda Jerina, udarec je ni skelel. Plah pogled je šinil na vse strani, Nelica je stekla v lopo in se v istem hipu vrnila. Z velikansko naglico, hlastajoče je premotrila papana, Danči in gospoda Jerina, se pripognila, vrgla vrtnico v pesek in jo poteptala z obema nogama; na to jo je urno pobrala in jo zalučila z vso silo v gospoda Jerina. Predno se je kdo domislil, je čakala kazni mirno in vdano.

Stari Selan je zbesnel in le Jerin in stric Peter sta ga zadržala, da ni planil in jo pobil na tla. Danči je bilo neprijetno, tesno pri srcu, zato se je obrnila vstran. —

Proti večeru sta se nameravala zaročenca peljati z dvovprežnim vozom skozi mesto in nekoliko v okolico. Konji so hrzali pred hišo, solnce se je nagibalo k zatonu, zrak je postajal ostrejši in hladnejši.

Nelica je bila zaprta v veliki sobi, ki se je zdela prazna in prašna. Jokala ni. Nekaj časa je ležala na golih tleh in udarjala z glavo ob zid, da so se ji razpleli in razsuli gosti lasje. Pozneje je sedla k oknu in gledala na cesto. Igrala se je s predpasnikom, iz ust so ji ušli posamezni glasovi znane šolske melodije. Dekla ji je prišla povedat, da mora prositi gospoda Jerina odpuščanja, predno se odpelje. In papa je zagrozil z najhujšimi kaznimi.

Ko je zagledala voz in konje, ji je zagomazelo po udih. Nekaj jo je gnalo, da bi stopila na okno, ga odprla in . . . Dalj se misli niso upale. Napeto je čakala, ali jo pride kdo iskat, ali zahtevajo od nje, da pride sama in prosi.

Trenotki so bili večnost; konji so že nemirno cepetali. Tedaj se je nenadoma odločila. Odprla je vrata in je videla, da so se tudi na drugi strani hodnika odprla vrata; prikazala sta se gospod Jerin in Danči. Hotela je skočiti nazaj in se vnovič premagati, a ni mogla več. Vprašujoči pogledi so že obviseli nad njo.

Zamižala je, odprla takoj trepalnice in rekla:

„Prosim, gospod Jerin, da mi odpustite nepremišljeno dejanje.“ Komaj je imela še toliko moči, da se je še slišala zadnja beseda. Ko je obmolnila, so se ji oči za hip zopet zaprle.

„Pridna bodi,“ ji je rekla Danči očitajoče.

Jerin ni vedel, kaj bi rekel. Globoko ponižanje osemletnega otroka mu je seglo v dušo, da ga je bolelo. Pomislil je in se obrnil k Danči:

„Z nama naj se pelje, ali ne?“ In k njej:

„Neli, saj te imam rad, pelji se z nama v mesto; prosi papana, gotovo ti bo dovolil . . .“

Nelica je odkimala in ni hotela. Usmiljenja ni mogla sprejeti za ljubezen.

Jerin je s težavo in bridkostjo v srcu odvrnil pogled od nje in ponudil roko svoji zaročenki. Nelica je opazovala in gledala za njima, dokler nista izginila po stopnicah. Nato se je vrgla v sobi na tla in je trdo zaspala na golih tleh. —

Zamišljeno in redkobesedno sta sedela Danči in Jerin v vozu drug poleg drugega in se z lakti rahlo dotikala.

Večerilo se je, krvava zarja je umirala na zahodu. Noč je že legala na mesto, ko sta se vračala.

Jerin je bil zatopljen v misli in se včasih preplašeno ozrl na Danči, ki je gledala topo in brezizrazno predse.

„Ali jo res ljubim?“ se je vprašal vnovič. Čudil se je, kako hitro se je vse izvršilo. Iskal je vzroke, ki so ga pritirali do zaroke in je začel spoznavati, da ni najmanjši delež njegov, da je on le prikimal temu, kar so spoznali drugi za pravo. Prepričal se je, da do zadnjega dneva ni mislil ne na zaroko, ne na zakon. Spomnil se je, da njegovi dohodki večkrat ne zaležejo niti zanj.

„In zakaj sem kljub temu zaročen?“ je pomislil. „Zato, ker me je daljno sorodstvo zaneslo v to hišo; to bi bil prvi vzrok. Drugič je bila Danči mlada, lepa. Njene opalne oči so me vabile k sebi, njena ustna so kričala po uživanju, njena vitka, sicer ne prevelika postava, njene nekako s silo zadušene oblike so mi netile strast in poželenje . . . In tisto sprehajanje po vrtu, ko sva ostala kar naenkrat sama, sedla na klop in sem jo prijel za roko. Zakaj so naju pustili sama? Saj bi izkušeni ljudje lahko vedeli in slutili, kaj se mora zgoditi, če vzkipi mlada kri . . . Takrat sem jo pritegnil nase in jo poljubil na lase . . . In ker se ni branila, sem jo objel tesneje in ji poljubljal usta, oči, čelo, lase . . .“

Globoko mu je klonila glava; v spominu so se mu ponovile besede, ki sta jih govorila tisti večer.

Ko sta se nasitila poljubovanja, se je Danči za hip odmaknila od njega in dejala:

„Kako lepo bo to, ko bova mož in žena . . .“

Kakor nož ga je presunilo. Hotel je nekaj odgovoriti, iskal besede, toda predno je izgovoril, jo je še z večjo strastjo pritegnil nase in jo divje poljubljal.

Ko je prišel prihodnji dan na obisk, je spoznal, kako je razumela Danči njegove poljube. Začudil se je in pozabil do današnjega dne; danes pa se je začudil vnovič in prikimal . . .

Voz je obstal pred hišo; naredila se je jasna poletna noč.

„Lahko noč,“ je rekla Danči. Poljubila sta se. Danči je omahovala po stopnicah in si zakrila z dlanjo oči.

„Moj Bog, kako zelo sem nesrečna,“ je vzdihnila.

V istem trenutku je Jerin pozabil na Danči in se spomnil na Nelico. Bilo mu je težko, kakor še nikoli.

N. F. Preobraženskij:

Razvoj umevanja in perijodizacije ruske zgodovine.

Slavjanofili so idealizirali narod kot hranitelja onih visokih načel, ki jih moramo videti v zgodovini Rusov pred Petrom Velikim: niso želeli vladati (poklicali so druge, da jim vladajo), bili so ponižni, v vsem življenju so v največji meri uvedli ona združna in arteljska načela, ki tvorijo posebni, ruskemu narodu svojstveni princip „ljubezni“ v vseh položajih življenja. Ruska narodnost je bila, kakor so jo oni umevali, okrašena s poetično lepoto in vzvišenostjo. Njihov „narodni ponos“ ni črpal svoje hrane samo iz misli na vojno moč ali iz naivnega navdušenja nad prirodnim bogastvom in številnostjo naroda (kakor pri Pogodinu in pri drugih zastopnikih „oficijalne narodnosti“), ampak tudi iz misli na posebna demokratična svojstva, lastna ruskemu narodu. „Mi bomo, kar smo vedno tudi bili, demokratje med drugimi narodi Evrope“, je pisal Chomjakov; „ni nam mogoče vcepiti onih čustev, tega razpoloženja in narave duše, iz katere se razvijajo majoratstva, aristokracija, plemenska nadutost in preziranje drugih ljudi in narodov.“ V navdušenih momentih je to občudovanje svobode ruskega duha prehajalo celo v ruski ekskluzivni šovinizem. „Ne German, aristokrat, konkvistador, nego Slovan, delavec, demokrat bo poklican k plodotvornemu delu in k veliki službi.“ Tjútčev je enkrat za vselej fiksiral to naziranje v sledečih verzih:

Naš kraj se izmeriti ne da,
ne z ljudskim umom doumeti —
pravilo tako zanj velja:
vanj je mogoče le verjeti.

Ta slavjanofilska ljubezen: brezdanja, spojena s slabim umevanjem narodnega življenja in egoizmom (v kontrastu Slovan — German) mora ganiti. Genljivo je njih čustvo vseobsežne, tesne zveze z domovino in trpečim narodom. Pri boljših slavjanofilih je ljubezen do Rusije brez vsakega ponosa in samo apoteoza njene ponižnosti. To zveni iz druge pesmi Tjútčeva:

Ah, ta revna naseljenja
in ta žalostna природа —
dom so večnega trpljenja,
dom so ruskega naroda!

Tujec tega ne umeje
iz nevednosti ohole,
kar skrivnostno tli in veje
iz krotkosti tvoje gole.

Križ noseč na rami težki
vse te naše široke kraje
v robski halji Bog nebeški
je obšel blagoslavlja je.¹

V ruski historijografiji se je slavjanofilski vpliv pokazal razen v kultu domovine in v zanimanju za narodno gibanje pred vsem v razmerju do reform Petra Velikega. Glavne črte slavjanofilstva so se pokazale v tridesetih letih preteklega stoletja. Mladi profesor Granóvskij, ki se ni strinjal s slavjanofilskimi nazori, je pisal o slavjanofilih Chomjakovu in bratih Kirjejevskih: „Glejte, kakšno filozofijo imajo ti ljudje! Njihovi glavni principi so: zapad je gnil, od njega ne more nič več priti, rusko zgodovino je izkvaril Peter Veliki, mi smo s silo odtrgani od domačega zgodovinskega temelja in živimo na slepo srečo . . . Slavjanski patriotizem kraljuje strašno: jaz se ex cathedra stavim zoper njega, seveda pri tem ne bom prekoračil mej lastne stroke. Zakaj mi očitajo naklonjenost k Nemcem? Tukaj vendar ne gre za Nemce, ampak za Petra Velikega, ki ga ne razumejo in kateremu niso hvaležni.“

Na tak način ni nobenega popolnega soglasja med slavjanofili in šolo „oficijalne narodnosti“. Istim geslom so slavjanofili in pristaši oficijalne narodnosti dajali drugačno vsebino.

Razen tega so slavjanofili imeli tudi direktne nasprotnike, humaniste „zapadnike“, ki so bolj ali manj odkrito odrekli Rusiji zgodovinsko samobitnost. Oni sploh niso priznavali eksistence splošnih in nespremenljivih idej. Ves smisel svetovne zgodovine je bil za Granovskega, Bjelinskega in druge samo v razvoju, neprestanem bodočem spreminjanju in delu človeškega uma.

Prepiri teh dveh šol so seveda spremenili način proučevanja domače zgodovine. Slavjanofilska misel je opravila veliko delo.

¹ Prevedel dr. Ivan Prijatelj v Ruski antologiji (Gorica 1901), str. 179.

Pozneje se ji je posrečilo rešiti se svoje abstraktnosti in tako je mnogo opravila za konkretno proučevanje ruske prošlosti. Kostomárov in Mordóvcev sta nastopila celo s proslavljanjem protidržavnih elementov: bujnega kozaštva in upora trpečih razkolnikov. V njih sta videla gibanje narodnega duha, ki ga je preganjal njemu tuji državni princip. Ivan Aksákov je v pesmi „Potepuh“ pokazal v nasprotju s pristaši oficijalne narodnosti razmerje do naroda, ki je bilo tuje aristokratu s slavjanofilskimi ideali. Njegov „Potepuh“ je kmet, ki je ušel svojemu gospodu („graščaku“) in cela pesem je polna sočutja z življenjsko energijo in podjetnostjo človeka, ki si želi svobode.

V poznejši dobi se je slavjanofilstvo res nekoliko približalo šoli oficijalne narodnosti. V prvi vrsti jih je zblížala verska ekskluzivnost. Zato je morala tako velika veja slovanstva, kakor je Poljska, zaradi svojega katolicizma odpasti, ker se je izneverila splošnim načelom slovanskega sveta. L. 1860. je Chomjakov pisal v svoji poslanici Srbom, ki so postali katoliki: „Ne bo niti (tak odpadnik) organizator, niti vodja, niti sodnik, niti član ljudskega zbora, ker ima drugačno vest od naše.“

Takratni politični dogodki so poostriili slavjanofilski nacijonalizem. Poljska vstaja l. 1863. je prisilila celo Malorusa Kostomárova, da je vkljub vsej svoji mržnji proti moskovski državi izjavil, da je bilo boljše za Ukrajino, da se je predala Moskvi, nego da bi se popoljšala. Slavjanofili pa so s svoje strani začeli sumljivo opazovati Kostomárova zaradi njegove ljubezni do Ukrajine, začeli so se bati njegovega separatizma. Slavjanofilska filozofija je bila od dne do dne bolj temna. I. Aksakov je na svojem potovanju po provinci moral priznati, da poznajo in priznavajo zapadnike v vsakem mestu, slavjanofile pa imajo samo za reakcionarce. Leóntjev je slavnostno izjavil, da o zapadnih Slovanih ni mogoče reči, da so poklicani za obnovitev sveta. Oni so že popolnoma okuženi s strupom zapada.¹ Ob enem s tem se je v poznejših delih Samo-

¹ O Leóntjevu in Katkovu je rekel Turgenjev, ta fini duševni aristokrat, da ni nič bolj ostudnega na svetu, ko človek, ki proda za denar svoje prepričanje. — Primerjaj z vsem tem navdušeno tirado „Pavel Mihajlovič Leontjev“, ki jo je napisal v Let. Mat. Slov. za leto 1876., str. 179—192 „F. M. Štifter, bivši Slavjanski stipendiat v St. Peterburgu 1875. l.“. Kakor drugi Slovenci (vseh je bilo menda trinajst), tako je tudi Štifter šel l. 1875. z bogve kakšnim in kolikim navdušenjem v Rusijo, pa se menda — kakor kaže njegova avtobiografija — ni niti na stara leta zavedel, da je bil ves čas samo orodje najhujšega reakcionarstva. Vso akcijo je vodil takratni naučni minister, grof D. A. Tolstoj, ki je iztaknil naravnost ori-

kvásova, Zabjélina in še sedaj živečega D. I. Illovájskega začelo povelečevanje prošlosti in nacionalnega značaja vzhodnih Slovanov, t. j. ruskega naroda.

V vseh slavjanofilskih teorijah se vidi zelo malo poznavanje zapada. Oni učenjaki, ki so se slučajno bolje seznanili z zapadom, so se morali gibanju vedno odtegniti. Tako je Granovskij l. 1847. moral v svojem spisu „O plemenih starih Germanov“ priznati, da je v začetku zgodovinske dobe življenje Slovanov, Germanov, Keltov in najbrže vseh indoevropskih narodov popolnoma enako, da je na tej stopnji razvitka za vse narode enako značilna krvna zveza in patrijarhalne uredbe. Ta danes dokazana znanstvena trditev je v onem času izzvala besne napade. S svojega stališča in vsled svoje filozofije slavjanofili seveda niso mogli priznati te enakosti. Za nje je bil začetek ruske zgodovine nekaj posebnega, izrednega. Oni so bili prepričani, da se je ta prvobitna samoobraznost morala ohraniti na vse večne čase. Kako je Tjutčev ocenjeval take poizkuse, o tem smo že govorili.

Kadar se duševne sile inteligence ne morejo gibati in udejestvovati, ko jim je zaprt državni in družabni delokrog, se osredotoči vse duševno življenje naroda v literaturi. V štiridesetih letih imamo v zvezi z vsemi temi, komaj načetimi vprašanji baš tako dobo ruskega zgodovinskega raziskovanja. Moralo je na vsak način za nekaj časa prenehati, kakor hitro je zamrlo gibanje, ki ga je povzročilo. Popolnoma osamljeno stoji — do danes — socialno-juridčna teorija Ščápova, ki je poizkušal umeti vso rusko zgodovino kot zgodovino ovir umstvenega razvoja ruskega naroda in izslediti počasno rast novega tipa ruske inteligence.

Vendar pa so štirideseta leta zapustila veliko dediščino. S tem časom je spojena, v zvezi z ruskimi predstavami o Slovanih in o

ginalni lek proti revolucionarnim gibanjem: Nemci so na višku v klasični filologiji in njih država je popolnoma urejena, mladina čisto nič revolucionarna, zato je menda klasična filologija najboljšo sredstvo zoper revolucionarno razpoloženje mladine in filološki „drill“ najboljša uzda za mlade prenapeteže. Zato je treba ruski mladini več filologije. Ker se doma ni moglo dobiti dovolj učiteljev, ki bi se dali zlorabiti za take namene, so se ustvarili „slavjanski štipendijati“, ki so si potrebni filološki „drill“ morali najprej pridobiti na posebnem ruskem seminarju, osnovanem v ta namen pri univerzi v — Leipzigu. Vseh je bilo okoli 200. Iz vsega tega postaja umljivo, zakaj brani Zielinski v svoji knjigi „Antika in mi“ takoj v začetku antiko pred očitanjem, da je reakcionarna. To očitanje je na zapadu neumljivo. Umljivo je v Rusiji; tam je reakcija dolgo zlorabljala antiko v svoje namene in pri tem so bili „slavjanski štipendijati“ njeni pomagači. *Opomba prelagatelja.*

njihovi pravici, da odločajo sami o sebi, ustanovitev stolic za slovansko filologijo na ruskih univerzah.

V zadnjih petindvajsetih letih ruska historijografija ni doživela takega gibanja kakor za časa starejših slavjanofilov. Zgodovinsko raziskovanje se je odtegnilo javnemu življenju in njegovim ideologijam, umaknilo se je v učeni krog. V sočasni ruski zgodovinski literaturi razlikujemo tri šole, tri struje, ki so zastopane na treh glavnih univerzah: v Moskvi, Kijevu in v Petrogradu. Bestúžev-Rjúmin, učitelj novega pokolenja peterburških učenjakov, se še ni jasno in odločno o domači zgodovini izrekel. On meni, da je to še prezgodaj, in obdeluje samo kritično zgodovinske vire, da jih tako pripravi za bodoča raziskovanja. Njegovi učenci (Romanovič-Slavatinskij s knjigo: „O zgodovini ruskega dvorjanstva“, Roždéstvenskij s svojo knjigo „Posestniki — vojniki v moskovski državi XVI. stol.“ in glavni, S. F. Platónov s svojim klasičnim delom o „smutnom vremeni“)¹ so opravili zelo mnogo za umevanje posameznih momentov ruske preteklosti. Kijevska šola stoji ob strani in obdeluje v prvi vrsti zgodovino Ukrajine. Z njenim delom morajo računati tudi ruski zgodovinarji. Najnovejši zgled takega medsebojnega vpliva je „Zgodovina Ukrajine“ Hruševskega in disertacija petrograjskega profesorja Presnjakóva o knežjem pravu v stari Rusiji.

Samo moskovski šoli v osebi Ključevskega († 1911) se je posrečilo zgraditi celotno in vseskozi preiščeno shemo ruske zgodovine v celem njenem razvoju. Delo tega učitelja nadaljujejo: naslednik Ključevskega v profesuri Bogoslóvskij („O reformah uprave pod Petrom Velikim“ in „Pokrajinska samouprava na krajnem severu moskovske države“), Kizeveter (dela o zgodovini mest za časa Katarine II.), Gautier (o pokrajinski upravi v XVI. [„vojvodi“] in v XVIII. [„gubernatorji“] veku) in Jákovljev (dela o „smutnom vremeni“).

„Ruska zgodovina“ Ključevskega se je zaradi svoje lahke umljivosti in umetniškega štila razširila kakor redko katera znanstvena knjiga. Lahko bi se celo govorilo o njenem vplivu na javno mnenje. Do zadnjega časa so trditve Ključevskega — razen nekaterih podrobnosti — uživale splošno priznanje. Pred petimi leti je prezgodaj umrl (za časa kolere!) petrograjski učenjak Pávlov-Silvánskij nastopil z novimi poizkusi karakterizirati rusko zgodovino.

¹ „Smutnoje vremja“, socijalna anarhija po izumrtju Rjurikove dinastije (Pseudo-Demetrius) in pred izvolitvijo Romanovih.

Njegove trditve so v direktnem nasprotju s tem, kar se je mislilo in trdilo do tedaj. Če se nam bo posrečilo dognati bistvo teh dveh tako nasprotujočih si struj, bomo lahko rekli, da poznamo glavne struje ruske historijografije v naših dneh. Zato bomo najprej razložili trditve Ključevskega, nato one Pavlova-Silvanskega, njih kritiko in njih nasprotja.

Najprej hočemo mimogrede pokazati shemo delitve ruske zgodovine pri učitelju Ključevskega, Solovjevu. Njega „Zgodovina Rusije“ je zastarana, toda če jo primerjamo z drugimi, se bo pokazalo, v čem je ruska historijografija napredovala. To delo je v glavnem opravil rektor moskovske univerze M. K. Lubávkij v svojem spisu „Solovjev in Ključevskij“.

Solovjev je prvi, ki je brez slavjanofilskega misticizma poizkusil postaviti proučevanje ruske zgodovine na trdne temelje. Do njega se je gibalo v atmosferi splošno priznanega, toda z ničim ne dokazanega mnenja, da „Rusija ni imela nikdar nič skupnega z ostalo Evropo in da je torej za njeno zgodovino treba drugačnih misli in drugih formal“, kakor je rekel Puškin o ruski zgodovini Polevoja. Solovjevu ni kalila pogleda niti strast liberalnih zapadnikov, niti strast konservativnih slavjanofilov. On je zavzel popolnoma samostojno stališče. Toda, kakor njegovi predniki, tako je tudi on nanizal zgodovino na ogrodje, ki mu ga je dal opis zunanje politike. V tem je glavna napaka njegove zgodovine. Za notranje življenje Rusije se ni mnogo pobrigal. Kjer pripoveduje o tem, kako si je Rusija počasi prisvajala kulturo zapadne Evrope, ne pove Solovjev niti besedice o domačem, narodnem razvoju. Opravil je velikansko in dragoceno delo: v osemindvajsetih letih je napisal osemindvajset debelih knjig. Toda vse to delo sestoji iz nabranih slučajnih faktov in iz ekscerptov raznih zakonikov in ukaznikov. Zaradi tega so njegovi znanstveni principi večkrat v zelo rahli ali celo v nikaki zvezi s tem gradivom.

V. O. Ključevskij, učenec in naslednik Solovjeva na stolici ruske zgodovine na moskovski univerzi, nas neposredno veže s pokolenjem svojega učitelja. Svojemu učitelju je vedno ohranil globoko spoštovanje. „Da lahko napreduje strmo in neomajno v svojem delu“, je napisal, „mora vsak, kdor raziskuje rusko zgodovino, začeti tam, kjer je končal Solovjev“. Solovjev bo „kakor svetilnik še dolgo kazal pot marsikom, celo onemu, ki se v svojih zadnjih trditvah daleč oddalji od njega.“ Sam Ključevskij se je od Solovjeva oddaljil že v prvih. Pri njem imamo drugo, socijologično oceno faktov hi-

storičnega razvitka, Solovjev je pod vplivom Bucklea polagal glavno važnost na duševne momente, Ključevskij pa se peča v prvi vrsti z materijalnimi. Predno pa govorimo več o tej razliki med obema, moramo pojasniti splošno socijologično stališče Ključevskega.

Skupno življenje ljudi je ravno tak fakt svetovnega življenja kakor življenje prirode. Temeljna znaka sta tu kakor tam postanek in rast. Zgodovinski procesi, razne zveze, države slede ena drugi kakor pojavi v naravi. Glavni predmet zgodovinskega raziskovanja morata biti sestava družbe in spoznavanje sil, ki so jo ustvarile in jo ravnajo. S tega stališča ocenjuje Ključevskij učinkovitost vsakega historičnega fakta (političnega, zakonodavskega, gospodarskega pojma), in se ne briga za osebne ali v času samem osnovane momente. Tako je pri njem dobro in ugodno ocenjen način, kako so moskovski knezi množili svojo moč, dasi ga sami, osebno nikakor ne zanimajo. „Te dovolj blede, neizrazne figure, podobne ena drugi kakor kaplja kaplji, tako daleč podobne, da opazovalec ne more reči, katera je Ivan in katera Vasilij, to so . . . srednji ljudje . . . prej kronologični znaki, ko zgodovinske osebe. (II, 58—59).“ Zgodovinar mora raziskovati glavne fakte zgodovinskega razvoja: gospodarske in socijalne razmere, politični ustroj. Tako povdarja Ključevskij sam, da ne želi ocenjevati abstraktnih mnenj. Zgodovinski vzroki tega načela so nam že znani. V praksi pa se ga drži samo z rezervo. „Umetniško in umstveno stremljenje in etični čini bodo vedno ostali najboljši graditelji družbe, najmočnejša gibala človeškega razvitka.“

Metodologija znanstvenega dela je pri Ključevskem strogo izdelana. Politične in gospodarske faktorje proučava v onem redu, v katerem so nastopili v splošnem, javnem procesu, in ne z ozirom na njihovo končno veljavo. Zgodovinar mora iti od posledic k vzrokom, od pojavov k silam in od realnih ekonomično-političnih faktov k idejam. Posebe se raziskuje postanek in razvoj političnih oblik in socijalnih razmer. V posebno vrsto se postavi razvoj narodove tradicije in običajev, duh in življenje naroda. „To niso principijalne razlike, ampak samo delitev dela pri istem predmetu.“ Ključevskij se sicer poslužuje dediščine slavjanofilov in zapadnikov, toda pazi, da ne meša pojmov tako, kakor so jih mešali oni.

Take teoretične predpriprave so bile tem bolj neizogibno potrebne, ker se celo pri najboljšem predniku Ključevskega, Solovjevu, ne nahajajo vedno. Shemo svojega učitelja je Ključevskij izpopolnil. Solovjevu je zadoščal pojem „država“, Ključevskij je uvedel še novega: „narodnost“. Namen njegovega dela je za Ključevskega raz-

jasnitev dveh procesov. „Prvič, kako se je umevanje države razvijalo v praktičnem življenju in kako se je narodova duša tega zavedala, drugič: kako so se v zvezi z razvojem države prepletale in vezale glavne niti, ki so stvorile tkivo naroda.“ Iz tega sledi, da političnih družabnih oblik ni mogoče preučevati brez njihove vsebine in brez njih zveze s socialnim življenjem in sestavom družbe. Za časa carja Alekseja Mihajloviča so svobodnega človeka, ki je postal podložen drugim, bili s knutom in pošiljali v Sibirijo na Leno. To ne kaže, da so tedaj cenili osebno svobodo kot najdragocenejšo pravo človeka, ampak da je bila težka državna dolžnost. Drugekrat so zopet gospodarske razmere odvisne od političnih. Vsled tega označuje Ključevskij namen svojega dela kot „socijologično proučevanje domače (t. j. ruske) zgodovine.“ Vsebina tega dela pa so mu „politični in ekonomični fakti s svojimi mnogoobraznimi posledicami in pojavi.“ S tega stališča se proučavajo: tok in razvitje ruske kolonizacije, politične družabne oblike, notranja in zunanja politika, sestav družbe in prepričanja med raznimi stanovi. Solovjev je vse te fakte proučeval posamez, abstraktno, za Ključevskega pa „v zgodovinskem procesu nič ne učinkuje samo po sebi.“ Raznoobraznost zgodovinskega procesa je zveza zgodovinskih pojavov. V zvezi s Solovjevim dokazuje Ključevskij samobitnost ruske zgodovine, toda vsled svoje boljše metode z večjo doslednostjo. Zadnje temeljne trditve avtorja v uvodu njegove knjige so sledeče: Domača zgodovina je gradivo za zgodovinarja in socijologa. Kot socijolog poizkuša avtor dati sliko ustroja družbe, pojasniti zakone njenega razvoja in pokazati, pod kakimi pogoji pomagajo določeni elementi družbe človeštvu pri napredku in kdaj zadržujejo napredek. Na tak način se posamezne komponente narodne (domače) zgodovine ocenjujejo z višjega, splošno človeškega stališča. Lastna zgodovina kakega posameznega naroda je lahko važna zaradi svojeobrazja svojih pojavov, to se pravi, s celoto svojih zgodovinskih elementov, ki posamezno niso niti izvorni. Vsled tega se znanstveni interes pri proučevanju zgodovine kakega posameznega naroda določa po množini skupin svojeobraznih elementov, iz katerih se kažejo svojstva tega ali onega elementa splošnega človeškega skupnega življenja. Vsled tega postane umljiv razkel in lahko se razume nasprotstvo, ki so ga izzvale reforme Petra Velikega.

S takimi vsestranskimi nazori začenja Ključevskij obdelovati rusko zgodovino. Njeno vsebino tvorijo precej preprosti procesi, v katerih se lahko dovolj razbere 1. delo in bistvo sil, delovanje in

pomen raznih vzmetov, zunanji, ne ravno komplicirani sestav ruskega skupnega življenja; 2. svojeobrazne skupine pogojev narodnega življenja, ki delujejo v ruski zgodovini. Svojeobrazje in svojeobraznost skupin elementov, ki so posamez enaki elementom v zgodovini drugih narodov, tvori temelj ruske zgodovine. Ona se deli na razne dobe, vsako izmed teh dob karakterizira nova, posebna skupina teh elementov. Vse delo je v proučevanju političnih, socialnih in gospodarskih faktov. Za ideje, fakte duha, Ključevskij v svoji zgodovini ni odločil posebnega mesta, dasi v resnici visoko ceni razvoj narodne samozavesti in proces razvitka zgodovinske osebnosti ruskega naroda. Intelektualno delo naroda je za Ključevskega zanimivo samo v svojih zgodovinskih posledicah. Zaradi tega podaja namesto razprave o religiji vzhodnih Slovanov samo nekoliko besed o mitologiji v zvezi z razlago smeri kolonizacije.

Videli smo, kako umeva Ključevskij svojeobraznost ruske zgodovine. Pri njem ima mnogo manjši pomen ko pri njegovih prednikih. Ključevskij povdarja samo individualni značaj skupin raznih elementov v zvezi s pogoji kraja in časa; novih elementov, neznanih zapadni Evropi, ne išče. Nositelj takih skupin je ves narod. Posamezni narodi kažejo glede na svojo udeležbo pri zgodovinskem procesu človeško naravo od raznih strani in izražajo posebno jasno to ali ono njeno silo.

Narod je v državi ne toliko politična, kolikor zgodovinska oseba z bolj ali manj narodnim značajem, poznavajoča svoj svetovni pomen. Ta osebnost raste v tej meri, v kateri raste vpliv tega naroda na druge narode. Znanstveni smoter „Ruske zgodovine“ Ključevskega je v tem, da proučuje, kako je ruski narod postal zgodovinska osebnost, kakó se je ustvaril značaj velikoruskega plemena, ki je bilo nositelj te zgodovine. Temeljni fakt ruske zgodovine je kolonizacija. „Ruska zgodovina je zgodovina kolonizacije ruske zemlje“.

Prva doba ruske zgodovine traja pri Ključevskem od VIII. do XIII. stol. To je dneprovska, meščanska in trgovska Rusija.

Pradomovina Slovanov je severnovzhodno od Karpatov. Tam so se, da se ubranijo napadov Rimljanov, spojili v prvo vojno zvezo, ki so ji načelovali Duljebi. Potem so Obri prisilili Slované, da so se umaknili v Podnjeprovje. Tukaj je Ključevskij smelo spojil poročila arabskih geografov, Ibrahima in Masúdiya o slovanski zvezi pod vodstvom plemena Volinjanov s poročili letopisca Nestorja o Obrih (Avarih) i Duljebih (Volinjanih). Dokaza za to ni niti poiz-

kusil. Sledove prvega nastopa Slovanov v Podnjeprovi je videl v takoimenovanih „gradiščih“, ki jih je imel za ostanke slovanskih naselbin. Danes je jasno, da se to z arheološkega stališča nikakor ne da dokazati.

Na svojem novem kraju so se Slovani oprijeli trgovine, najprej s posredovanjem Hazarov in Arabov, potem sami. V osmem veku pridejo slovanski kupci z arabskimi karavanami do Bagdada. Trgovina se širi in sledi toku Dona in Volge. V začetku IX. stol. pa se razmere korenito izpremenijo. Divji Pečenegi prekinejo zvezo z Zapadno Azijo in otežujejo potovanja v Carigrad. Obogatela slovanska mesta iščejo zaščite. Vzamejo v službo družine Varjagov, ki so priplavali po rekah od baltskega morja kot oboroženi kupci, ne kot pirati, kakor v zapadni Evropi. Za določeno nagrado branijo Varjagi mesta in kupce na potovanjih. Nato se razmere izpremenijo. Varjagi se domislijo in postanejo iz najetih slug gospodarji. Bogata, toda ne zavarovana mesta se morajo podvreči. Tako se pojavijo varjaški knezi v Kijevu in Novgorodu, dveh strateških točkah, na dveh krajih velike vodne poti od morja k morju. Ti knezi nimajo velike moči. Oni samo vodijo vojske in branijo trgovske interese kneževine. Vsako leto se napotijo v Carigrad, da prodajo med, vosek in kožuhovino, ki so jih dobili kot tribut. Knezovi trgovski karavani so se lahko pridružili tudi podaniki, ki so se pečali s trgovino. Toda s tem je zunanja reprezentacija kneza tudi že končana. V notranji politiki igra prvo vlogo meščanska aristokracija (mestni starejšine). Knez ni v nobeni tesni zvezi s svojo kneževino. Vsi deli kijevske zemlje tvorijo določeno vrsto, v kateri si slede po svoji velikosti in bogastvu in v tej vrsti si jih po svoji starosti razdele člani rodbine Rjurikovičev. Vsled te določene razdelitve mora sin umrlega kneza večkrat prepustiti kneževsko mesto, ki bi ga dobil po očetu, svojemu dedu, brat stricu in tako dalje. Vsled tega nastajajo vedni prepiri. Spor se reši navadno „z božjo sodbo“, to se pravi z vojno. V teh vednih prepirih se jako poveča vpliv mestnih starešin. V Kijevu, večjem mestu, se začne v presojanje in rešitev političnih vprašanj vmešavati celo preprosto ljudstvo, mestna črn. Take razmere trajajo do XII. in XIII. stol. Edinstvo Rusije drži v teh prepirih po koncu cerkev in skupna zavest sorodstva knezov. Rjurikoviči smatrajo kneženje za izključno svoje lastno, večno pravo. Ko so v Galiciji, oddaljeni kneževini, boljari vsled vpliva veleposestniške aristokracije posadili na prestol enega svojih vodij, so se knezi takoj potrudili, da je izgubil prestol.

Pozneje se vsled novega navala kočevnikov, Polovcev, umakne naselitev v Povolžje. Južnozapadna Rusija, Kijevska, je zapadla v pustoš. Del naselbine, ki je pobegnil v prikarpatsko Rusijo, svojo staro domovino, ustvari temelj maloruskemu narodu. Kijev izgine z zgodovinske pozornice, prestolica postane Vladimir na Klazmi.

Opustelosti Ukrajine, ki jo uči moskovska šola, kijevska ne priznava. V zvezi s tem so prepiri o jeziku stare naselbine kijevske kneževine. Eni, Sobolevskij, ga smatrajo za velikorusko, drugi, Krymskij, za malorusko.

V zgodovinskem umevanju te dobe se Solovjev in Ključevskij močno razlikujeta. Solovjevu je glavna črta kijevske Rusije plemensko življenje, ki je v enakih dobah značilno za druge narode. Ključevskij pa polaga največjo važnost na vplive zunanjih okolnosti, ki naj po njegovem mnenju služijo za razlago tega plemenskega življenja. Plemena se pri trgovanju bližajo med seboj s pomočjo vodne trgovske poti, ki je prepregla celo Evropo. Zunanje in notranje razmere ruskih mest so bile take, da je njih glavni skupni interes postala obramba deželnih mej in trgovine, jih podvrgla kijevskim knezom in napravila kijevsko-varjaško kneževino za jedro ruske države. To je izključno trgovska teorija.

Solovjev je tudi opazil vpliv prirode na usodo kijevske Rusije. Njegove opazke pa se zde zelo splošne v primeri z živo sliko, ki jo je dal Ključevskij. Treba samo prečitati one strani v prvi knjigi njegove zgodovine, na katerih govori o vplivu treh elementov na življenje starih Kijevljanov: vode, po kateri je šla njihova trgovina, gozdov, v katerih so se skrivali pred sovražniki in stepe s kočevniki, ki so se vedno bojevali (I, 70, 73—74). (Dalje prihodnjič.)

C. Golar:

O kresu.

V isoko praprot cvete in diši,
šentjanževa se roža rumeni,
kresnice sijejo, kresovi
utrinjajo se med vrhovi.

Nocoj zavriskaj v lepi svet
in praprotnih semen nastrezi,
utrgaj kresni čarni cvet,
na mah pod bukvo lezi,

da slišiš, kje izvira zlato,
 in kje se pretaka srebro.
 Nocoj zavriskaj v lepi svet,
 utrgaj nagelj, kranjski cvet,
 utrgaj belo lilijo,
 poljubi devico Cecilijo,
 poljubi devojčico Ano,
 pošetaj ž njo čez poljano,
 vso z zvezdami posejano,
 čez pšenični klas,
 čez Marijin las. —

Kjer se kuri kres,
 kolobari, vali se požar
 in pleše do zvezd, do nebes
 bučeči, bleščeči vihar.
 Kjer se kuri kres,
 iskra poje kot ptica
 in v sinjo gre vas, kjer danica
 se budna in svetla sprehaja
 pred vrati nebeškega raja.

Nocoj je skrivnosten čas,
 nocoj je skrivnostna noč.
 Po hlevih voli prorokujejo
 z glasovi, kot godli bi bombardoni,
 in junicam modro svetujejo.
 Po hostah cvete zaklad,
 in višnjeva roža je plámen,
 in polna cekinov je kad,
 nad njo je hudič in kamen.

Nocoj
 so ljubezni zvrhana vedra,
 bohotna dekleta so v pás,
 in zrela so nedra.

Peter Slak:

Fronek.

Gospa, kateri je prodal Fronek svojega mladega psička, je majhna, črno oblečena in ima na glavi klobuk z belim in drobnim ptičem. Ta ptič ima rdeče oči, razprostrte peruti in dolg črn kljun. Če bi ga človek privezal izpod stropa za nitko in zamajal, bi vsakdo mislil, da je živ in da leti.

V sobi je tema, le skozi okno sili rumena svetloba cestne svetilke. Okno je zagrnjeno s starim prtom malo bolj nego do polovice. Oče in mati spita v postelji ob steni. Minka, trinajstletna sestra, na tleh, ravnotako Janko, Tonček, Rezika in Fronek, ki se tišči z glavo mrzle peči. Spati ne more. Misli na Čefka, svojega psa, ki ga je bil našel cvilečega in drhtečega na njivi zunaj mesta. Prinesel ga je domov in delil z njim hrano. Večkrat mu je dal polovico kruha, vselej pa tretjino. Zdaj so govorili splošno o slabih časih. Vojska, vojska in vojska. Jutri odide oče na vlak, to se pravi na vojsko. Dali mu bodo puško in sabljo in potem bo streljal ljudi kakor lovec živali. Skril se bo in bo čakal. Morda tudi njega kdo ustrelji. No, predno je šel, je vse odredil. Ti moraš biti tako, ti tako. Nazadnje je pogledal psička in rekel: „Fronek, nesi ga jutri na trg! Par kron dobiš zanj!“

Ta jutri — to je bilo včeraj. Včeraj je prodal Čefka za eno krono. Bilo je jako žalostno. Megla, dež prši, Čefek se trese. Potem pride tista mala gospa z belim ptičem in kupi psička za eno krono. Še bolj žalostno postane. Čefek se strašno trese, pomežikuje, kakor bi jokal, in gleda nekam visoko, kakor bi prosil boga. Fronek gre za gospo. V kuhinji položi Čefka na tla, dobi krono in med vrati prosi, če bi ga smel obiskati.

„Lahko, le pridi!“ pravi gospa.

Obiskal ga je takoj popoldne. Čefek je bil umit. Ležal je na pisanem prtju tik peči. Soba je bila svetla, čista, zavita v prijetno in toplo svetlobo. V kotu med pečjo in steno je stalo v skodelici mleko, tik mleka na belem krožničku seseklano meso.

„Dobro ti je, dobro!“ si je mislil Fronek, božal psička in bil jako zadovoljen.

Svetloba, ki lije skozi okno, se meša s sivino jutra. Oče se obrača na postelji in globoko diha. Fronek se obrne v peč in gleda

okrušeni zid. Čefek, misli, se prebuja in gleda krog sebe tihe in temnordeče preproge, po stenah ogromne slike v širokih in zlatih okvirjih, a pod stropom veliko svetilko na verižicah. Kmalu bodo vstali in nalili mu bodo mleka in narezljali mehkega in tečnega mesa. Čefek je v dobrem kraju, pri bogatih ljudeh; prijetno mu je.

Mati vstane. Stoji v dolgi srajci tik okna, zdeha in se naglo oblači. Razmršene lase zavije v pisano ruto. Oče prekriža roke pod glavo in govori polglasno.

„Če vse srečno prestopim,“ pravi, „če pridem nazaj, bo bolje. Dela bo več. Po vojski je vedno nekaj let dobro.“

„Ja,“ meni mati, „če bi nas ne bilo toliko!“

To je tisti stavek, ki Fronka vedno neprijetno dirne. Zdi se mu, kakor bi bil vsaj eden preveč v familiji, in vpraša se, če ni dotičnik on sam.

„Vstanite, otroci,“ pravi mati in gre v huhinjo.

Minka, najstarejša, vstane prva. Oblači se tiho, zvije blazino, kjer je ležala, in jo stlači pod posteljo. Nato odide za materjo. Oče obuva drugi čevelj. Drži ga v rokah in gleda v okno. Nekaj pre-mišlja. Tudi Fronek vstane in Tonček in Janko. K Reziki pride Minka in jo oblači.

Oče odpre okno in vrže prt, ki ga je zastiral, na posteljo. Mati prinese zajtrk, a sama ne jé, temveč napravlja očetu zavitek. Klobaso, ki jo dene vanj, vsi zagledajo. Mala Rezika zakriči: „Basa, basa!“

„Daj jim jo!“ pravi oče.

„Ne!“ odgovori mati. „Molči!“

Oče jo vzame siloma, stopi k mizi in jo razdeli na pet delov.

„Kaj jim zaleže?“ vpraša mati. „Ko bi jih ne bilo toliko!“

Fronek se domisli na Čefka. Gotovo ima toliko mesa, da se ga najé. Na krožniku je ležalo tik peči. To je bilo tisto meso, ki mu je ostalo.

Oče posadi klobuk na glavo, prime culo in se obrne k otrokom, ki jedo okoli mize.

„Pridni bodite,“ pravi. „Mater ubogajte. Ko pridem nazaj —“

Tu se zamisli, pogleda k oknu, kjer stoji mati, in ji reče: „No, obleci se, kaj čakaš!“

„Mi vsi vas spremimo!“ meni Tonček.

„Nič,“ odmaje oče. „Sama pojdeva z materjo. Torej pridni bodite, mater poslušajte! Če pridem nazaj, bom vprašal njo: Kako je? Kakšen je bil ta, kakšen ta? Ali je ubogal? — Zdaj morate

biti bolj pridni, ker niso taki časi kakor prej. In moliti morate. Za srečo . . . in za življenje. Ja . . . da nam bog ohrani življenje, zato morate moliti. Taki časi so zdaj! No, ali si že, mati? Zbogom, otroci!”

Oče se je včeraj obril, in ker mu raste črna brada in ima belo kožo, zato je menda tako bled. Oči mu leže globoko v jamicah, a črni brki pod nosom mu zakrivajo skoro vso sredino obraza. Odhaja upognjen in mati joka za njim. Ostanajo sami. Pravzaprav ne razumejo še vsega. Minka ve največ in mežika. Njene oči so velike in vlažne. Fronek čuti potrebo, da tudi on vstane in stopi pred mizo, kakor je napravil oče.

„Bodite pridni,“ pravi. Če boste pridni, boste dobili večkrat kaj . . . sladkorja na primer in tudi klobase. Ubogajte . . . premislil sem vse: zdaj bodo novi časi! Tudi jaz grem . . . toda ne za očetom, ne z vlakom. Drugam grem in to zato, ker . . . nas je toliko.“

„Kaj govoriš?“ vpraša Minka.

Fronek poišče svoj ponošeni klobuk in odide v slabih rjavih čevljih, katere je dobila mati nekje vbogajme, in v oguljenih in obrganih hlačicah in v pretesni in prekratki suknjici.

Zunaj je jesen; hladen veter beži po ulicah, in kjer raste v bližini drevje, pleše po tleh suho in rjavo listje. Ljudi je mnogo. Povsod se vidi naglica, zmešnjava in preplašenost. Kočijaži pode, kakor bi hiteli nekam v okolico po ponesrečence.

Fronek gre naglo dalje, stopi v lepo hišo sredi mesta in steče po stopnicah. Pride v stanovanje tiste gospe, ki ima na klobuku belega ptiča.

„A,“ pravi gospa, „ti si prišel obiskat psička. Le naprej pojdi! Prekrstila sem ga. Zdaj mu je ime Fikec.“

„Prišel sem,“ jeclja Fronek in suče v roki mali klobuček, „prišel sem tudi zaradi tega: Pri nas doma so odšli oče z vlakom in že prej, ko so hili doma, so rekli mati, ko bi nas ne bilo toliko . . .“

Gospa prijazno gleda, smehlja se, seže po žemljo in mu jo da.

„Le nič se ne boj, fantek! Le kar povej!“

„Prej so rekli, ko bi nas ne bilo toliko, in zdaj,“ se napenja Fronek, „ko ni očeta, je nas še več . . .“

Fronek spusti naenkrat klobuk na tla, poklekne, dvigne sklenjene roke in zajoče.

„No, ne boj se,“ pravi ginjeno gospa. „Ne boj se! Kadar hočeš, lahko obiščeš psička!“

„Prosim,“ govori ihté Fronek, „vzemite me . . . ravno jaz sem preveč!“

„Kam, kaj naj s teboj napravim?“

„Saj ste vzeli še psička, a jaz . . . jaz sem Fronek . . .“

„Domov pojdi,“ pravi gospa. „Ná, tu imaš še eno žemljo!“

Fronek pobere klobuk, stlači žemljo v žep in odpira s težavo vrata. V vežo se splazi kakor skozi špranjo. Briše solze z rokavom in začudeno in plašno pošepetava:

„Jaz sem Fronek . . . jaz sem vendar Fronek . . .“

Milan Pugelj:

Dan.

Moji čevlji so raztrgani: slabe razmere.

Nosim isto obleko, ki je bila lani za parado. Z likanjem hlač več ne pomlajam in ne goljufam oči svojih bližnjih. Ovratnike redko menjavam. Zaradi svete čistosti sem opustil manšete. Vse, vse jemlje vrag, ali v mojo dobro voljo se zaman zaletava.

Grem po rebri navzgor, na desno bukve, na levo bukve in mlado listje mi šumlja in poje. Rjavi brošč me obrenčava in mi sili v čelo. Z roko ga zapodim v zelenje in mu zakličem: ženit se pojdi, rjavi basist! Kaj boš pri meni!

Stopam, stopam in odnekod zadiši po šmarnicah. O beli cvet, o deviški cvet! Imel sem ljubico, in ko sem ji prvič razgalil grudi, golobice belolične, mi je zadišalo iz bele kože po šmarnicah. In ko mi je nekoč umrla ena mojih najmilejših, ko je ležala na odru kakor bela tišina mesečne noči in so gorele sveče na desni in levi, je dišalo po šmarnicah. Cveti, cveti moj mrtvaški cvet!

In zdaj nenadoma — potegnem vase, postojim. To so vijolice, modri cvet ponižne zvestobe. Stopim v stran, vlečem vase lepi vonj, prestopim še dvakrat in od mahovite skale zleti kos in spotoma kriči nad menojo. Ne boj se, ne vkradem ti nobene!

Tu so. V mraku, zakotju, nad njimi mahovito skalovje. Tihe, pritlične, malo plašne me opazijo in gledajo vdano vame s svojimi poštenimi očmi. Še je dobro na svetu, še je vredno živeti. Še žive grlice, krotke in dobre živalice, še žive blagi psički, migljajo z repčki in si ližejo gobčke od sreče, ko nam gledajo v oči, še rasto vijolice, te zveste ovčice. Zrem vanje, poklekнем in strmimo drug

v drugega. Nobeden ne umakne pogleda, ker nima nihče hinavskih misli. In nismo sami. Tudi rogač prihaja in naravnava svoja očala. Vidi se mu, da je naletel na slabo pot in da se poti. Kje imaš torbico in robec? Pogleda me in se ustavi. Ve, da se šalim, okrene škarje in se ziblje svojo pot. In zelena rega skoči s skale in obsedi na listu vijolice. Gleda, strašno intenzivno gleda. Sedi na zadnjih, stoji na prednjih in ne trene. In zdaj prigomazi močerad, počasi se vije iz špranje, obtiči, obrne leno in debelo glavo in gleda. Na skali pa obstane polž z veliko rjavo hišo. Oči ima kakor na koncu dveh kazalcev in občuduje me modro in tehtno. Vsi se gledamo: rogač, rega, močerad, polž, vijolice in jaz. Vsi zdržimo poglede, vsi smo odkriti, vsi značaji, prijetno je med nami.

Poslovim se na kratko in grem dalje.

Pridem na vrh. Tu je hrib odsekan in pod mano je trg. Tri ceste teko vanj in tri iz njega. Ob straneh rasto akacije, obstrižene kakor glave v frizerskih izložbah. Majniško solnce sije v to kotlino in cesta se sveti in zidovje in strehe. Naslonim se na ograjo in opazujem. S te višine vidim vse ljudi v pravih dimenzijah. Majhni so, neznatni, zagrizeni vase in prijetno naduti in važni. Po beli cesti privozi biciklist. Upognjen je, krčevito drži ročaj, gleda izpod čela in strašno tlači in pritiska pedale. Važen je in žuren in trudi se, da bi nenadoma izginil za ovinkom. A jaz sem visoko nad njim in gledam cesto in njega, dokler se mi ljubi. In pride človek, čokat, brkat, z nagubanimi hlačami in širokimi čevlji. Pod pazduho nese kopo papirja, gleda v tla in stopa varno in premišljeno. Približa se stopnicam velike hiše in se dviga po njih in približuje vratom. Ženska hiti s cajno preko srede trga. Preklada z leve na desno, in kamor preloži, tam se rama globoko uda. In zopet biciklist in za njim kočija, v kateri sedi debel gospod s širokimi okroglimi manšeti. Gleda leno in konji klepljejo ž njim svojo pot.

Za spomenik in ciprese, ki stoje za njim pride parček. Ona je belo oblečena, on je črn in tenak. Ona piše s solnčnikom po pesku, on maha z rokami. Sune z desno kvišku, položi levo na srce in omahne po tleh. Kleči, a ona piše dalje s solnčnikom po pesku. Bliža se drugi črni moški in prejšnji odide. Odide naglo, razburjeno, zamahovaje z rokami. Dekle vstane, stisne solnčnik pod pazduho in obrača in vije ozke roke. On sede na klop in piše s palico po pesku. Ona zdrsne ob njem na tla in mu položi glavo na desno koleno. On sloni s komolcem na levem in piše dalje po pesku. Počasi vstaneta in gresta. Ona nerodno, zmedeno, on sigurno in vsakdanje.

Po solnčnih zvonikih zazvoni in iz hiš se vlije mlado in staro in gre v druge hiše. Čemu ceremonija?

Velika stavba, kamor je korakal prej zamišljeni mož s kopom papirja, je sodnja. Na vratih se pojavijo moški v škricih in visokih svetlih klobukih. To so sodniki. Obsodili so nemara koga na smrt in zdaj gredo kosit.

Jaz imam v žepu kos kruha in sira, stopim nekoliko vstran, ležem v travo in jem. Obsodil nisem nikogar, ne hrošča ne rege, ne močerada, ne vijolice. Imam mirno vest in svest sem si, da mi bo teknilo. Iz vrha smreke prileti ščinkavec in sede poldrug meter od mene. Vržem mu drobtino sira. Pobere jo in spusti na tla. Vržem mu kruha. To mu je všeč. Namečem mu dovolj, nasiti se in odleti. Zame se dalje ne briga. Sebičen je po potrebi, pravičen do skrajnosti. Glej, tam izpod grma me gleda kos. Visoko drži svoj rumeni kljun in oči se mu svetijo kakor zrno črnega prosa. Opazuje me. Pazi, kaj delam. Ali bom iztegnil roko po kamenu, ali bom zamahnil? Stoji nekaj časa in išče dalje po mahu. Jesti hoče. Zame se ne zmeni več.

Zadremujem nekoliko. Mnogi najodličnejši po svetu in jaz na hribu nad mestom vživamo srečno uro spanja. Pozabili smo na življenje, svoje in na tuje, in pijemo s slastjo uro miru, nebitja in nebolečine in nesladkosti. Nas ni, našega veselja ni in naših bolezni ni.

Prebudim se in grem nazaj k ograji in gledam.

Vidim vojake, težko otovorjene, s puškami, sabljami, samokresi. Gredo in gredo in konca jih noče biti. Zakrili so vso dolgo cesto za sabo in pred sabo in vijejo se čez sredo trga. Imajo zastave in šopke. Sklonjeni so naprej, kamor jih tlači breme na hrbtu. Gredo na vojsko v neznane kraje nad ljudi, ki jih še niso nikoli videli. Med njimi ropotajo kolesa kanonov. Močne cevi se motno svetlikajo. Iz teh cevi bodo streljali na ljudi, na konje in hiše in vsega tega še niso nikoli videli. In tudi tisti neznani ljudje, ki še niso teh nikoli videli, ki ne vedo zanje, bodo klali, morili in streljali. In dalje in dalje se vse to vleče, majhno in mrgoleče in prah, ki se zbira pod njihovimi nogami, leze preko njih in jih zakriva in zavija kakor v plašč.

Popoldne teče svojo pot, od solnca obsejano, obdano s pomladjo, ki hiti zeleneti in cvesti. In vse do noči hodijo ljudje sem in tja, ti hitreje in oni počasi, in biciklisti drve in motorji in tramvaj in vozovi. Dela se večer in čas je, da si poišče vsak svoje ležišče.

Preživeli smo dan, ta v trudu in potu, drugi v bogastvu in razkošju. Napravili smo korak proti večni noči, ki hlastne po nas z ustmi groba.

Jaz pa hočem storiti še važno stvar. Napotim se po rebri navzdol in grem k mahoviti skali, kjer cveto vijolice. Pridem tja in napijem se njihovega vonja. In eno si utrgam, da zaspim z njenim vonjem.

Že so zvezde nad mano, srebrne, zlate in blede, že je luna prilezla izza hriba in spremlja oprezno mojo pot.

Dan je umrl, ne vrne se več.

Ivan Albrecht:

Usmiljenka.

Pomlad je bila in večer tak, da se vzradosti oko in srce. Na nebu je gorela zarja, pri fari so se oglašali zvonovi in skozi vzduh je valovilo nekaj osvežujočega.

Ljudje so se vračali z njiv. Počasni, zategnjeni glasovi so naganjali utrujeno živino in križna kolesa so šklopotala in cvilila na pustih oseh. A tupatam je še stopal po razoru orač za plugom in je priganjal k delu. Toda posli so čutili mladost in so uganjali šale, da so se brazde zelo počasi daljšale. In Popit, ki je bil zelo marljiv gospodar, se je razburjal.

„Za božjo voljo, dajte no mir! Saj vidite, koliko je letos te orali!“

Za trenotek je potihnil smeh, samo gospodar je mrmral dalje:

„Kar hitro se zasuknimo, da potegnemo nocoj še teh par brazd!“

Hlapec, ki je gonil vola, se je nasmejal hudomušno:

„No, no, le dajmo!“

In je postrani poškilil deklo, ki je držala za klešče:

„Zdaj glej, Neža, da se gradalnica ne utrga!“

Dekla je z jeznim pogledom ošvrknila fanta, a Popit se je nasmehnil, ko je uvidel, da delo napreduje.

„Veš, Neža, če se kaj takega zgodi, pa ne boš več dekličevala.“

Dekla je zardela, in ko je hotel nekaj pripomniti še pastir, ki je votkal, je malo manjkalo, da ga ni vroče pobožala po licu.

„Molči otroče! Saj se te še mleko drži!“

„Jees, sivec, jeees,“ je široko zavlekel hlapec in je zamahnil z bičem po zraku.

Neža je bila zelo nejevoljna in je komaj čakala, da odidejo domov. Kaj so se spravili nocoj nad njo! Saj menda vendar ni zapisano v očeh, da ima fanta. In da bi se ona zmotila? Seve, Nace res pride za Veliko noč domov, ali ž njo ni nič brez oklicev.

„Prehitro pa zopet ni treba goniti, Janez,“ je zarenčal gospodar nad hlapcem. In dekla se je zdrznila. Tako je bila zaverovana v svoje misli, da v prvem trenutku skoro ni vedela, komu je veljal opomin. Gledala je v tla in je nadaljevala svoje misli.

Ko pride Nace s Hrvaškega, mu pove, da naj ostane doma. Vse leto in vso zimo je gozdaril — če je kaj vreden in če ni zapravljal, si je lahko nekaj prihranil. Poleti je lahko poroka in potem gresta gostovat v Popitovo bajto. Ona bo delala v dnini, on gre lahko zopet drvarit in prav zložno bosta živela. Še na stran se bo dalo kaj malega. Polagoma si potem sezidata svojo kočo. Zemlja ni draga in kdor jo ima, živi od nje. Če pojde po sreči, si kupita nekaj ruše, pa sta preskrbljena.

„Še dve brazdi,“ se je oglasil gospodar — tisti obronek, kar ga ostane, se pa kar pokoplje.“

Janez je veselo zaukal.

„Slišiš, Neža, še dve brazdi? Le dobro drži, da se kaj ne primeri!“

„Ali res ne moreš prav nič molčati?“

„Prav nič! No, nikar se ne huduj, ko imaš pa tako lepa meča!“

To je bil ogenj v strehi! Sicer je obdržala vse sama zase, a žgalo jo je vendarle. Kaj neki misli, da se danes tako muha okoli nje! Če bi se nazadnje utrgala gradalnica? Pri Vavknu je krt ril pod pragom in gospodar je umrl. To je čudno, ali pomagati se ne da, če je enkrat človeku namenjeno. Kdo ve, morda je rojena pod nesrečno zvezdo? . . .

Orali so zadnjo brazdo, ko je črtalo nenadoma zadelo ob kamen. Zaškrtalo je, vola sta potegnili, — gradalnica se je utrgala in plug z gospodarjem je ostal sam na mestu. Gospodar je zagodrnjal, hlapec je zaklel, pastir se je smejal, a dekla je vsa prebledela. Trdno je držala za klešče in vročina jo je obhajala. Nekaj časa so ogledovali in mrmrali, potem so za silo povezali in povlekli do konca.

Med potjo domov so večidel molčali. Gospodar je zadovoljno premišljeval svoje delo in je gledal naravnost predse.

Na nebu je dogorevala zarja. Počasi je bledela in izginjala kakor spomin na daljno lepoto. Neža se je ozrla proti tisti strani in bilo ji je hudo. Nekaj nejasnega jo je težilo kakor težka skrb. Če bi vsaj mogla pisati Nacetu — pa kaj, ko ne zna. In on ne zna pisati — še svojega imena ne more spraviti na papir.

Janez je stopal z dolgimi in težkimi koraki ob vozu in se je oziral na desno in levo po njivah. Nobenega človeka ni bilo nikjer, samo Popit hoče, da bi mu družina delala vse noči. Če bi imel nekaj lastne zemlje, bi mu že pokazal fige temu Popitu. Ko bi hotela dekla . . . Pridna je in tudi on ni tak, da bi se bilo treba bati, da se pokvari z ležo, samo če bi Neža hotela, pa bi šlo. Vzela bi se in čez čas bi bila sama svoja. —

Po večerji je dekla pomivala posodo, gospodinja je še nekaj pospravljala po kuhinji. Drugikrat sta se vedno menili, nocoj pa ni bilo spraviti besede iz nje. Gospodinja jo je gledala začudeno in ni niti slutila, kaj se je primerilo. Končno se je vendar Neža začela razkrivati.

„Kaj ne bom jezna in žalostna, ko so me vse popoldne dražili in na koncu, prav pri zadnji brazdi se je utrgala še gradalnica.

Gospodinja jo je pogledala zelo sočutno.

„O, ti nesreča! Seve — stara vera je to: če se gradalnica utrga, se dekla zmoti. Jaz sem že slišala, da se je v enem in drugem kraju zgodilo tako.“

Neža je nasršila obrvi. Še ta verjame! Škoda, da je povedala. Zdaj bodo govorili in besedičili, da ji ne bo mogoče prestajati.

„Veste kaj — jaz nič ne verjamem v take stvari, to so izmišljotine.“

Gospodinja je bila užaljena. Ne verjame mladost neizkušena. Ona bo menda vedela — saj je sama to doživela! Njej se je k sreči obrnilo na dobro. Če ne bi bilo tako, kot je bilo, ne bi nikdar gospodinjala pri Popitu. Mlada, ki bi prišla namesto nje, bi je mogoče niti za deklo ne marala. Tako je pa le dobro.

Dekla je ostrmela. Kaj takega si ni mogla misliti in sama ni vedela, ali govori Popitovka resnico, ali jo hoče samo uveriti. A gospodinja se je držala sila resno in je zaključila pogovor:

„Le potolaži se! Bomo že kako ukrenili.“

Naslednji dnevi so potekali čisto mirno. Med delom je bežal čas in je prišla Velika noč, a Naceta ni hotelo biti domov. Neža je drhtela. Ves ponos v njej je bil užaljen. Sobota je minila, nedelja in pondeljek, vse zaman! In dekle je zdvomilo nad resničnostjo

fantove ljubezni. Tako čudno ji je bilo in tako zoprno. Saj ne bi dejala ničesar, če bi ji bil po domače povedal, kako in kaj. A da se izneveri kar tako in se zagleda bogve kam, to je bilo odveč. Morda se vlačí tam doli s kako ciganico . . .

Dannadan je premišljevala to in vedno ji je bilo huje. Razparala bi prsi in bi vzela ven tisto žgočo spečenino, ki jo mori. K sreči, da je Janez zdaj nekaj manj oduren. Bogve, kako se bo preokrenilo. — —

Na belo nedeljo se je po kosilu oglasila Popitovka: „Za Andrejevega Naceta govore, da se je ponesrečil v gozdu. Nekaj pravijo, da mu najbrže nikoli več ne bo treba hoditi domov.“

Neža je gledala in ni mogla razumeti ničesar. Zaskelilo jo je. Sinoči, joj — sinoči se je hotela maščevati nad njim, zato se je odzvala, ko jo je Janez prišel klicat in malo je manjkalo, da ni podlegla . . .

V hip so vstali plamteči trenotki pred njo in tako skeleča je bila misel nanje kakor kačji pik.

Na večer sta bili z gospodinjo sami in brez posebnih ovinkov ji je rekla, naj vzame Janeza, tako se najlaže izogne nesreči.

Neža je gorela kakor škrlat in po čelu in po licih je bila vsa potna.

„Ne maram! Meni ne kaže nič dobrega po tej poti.“

Popitovka jo je pogledala osorno.

„No, no — pa počakaj, da se s kom spečaš, potem te pride snubit najmanj kakšen grof.“

Dekla se je zamaknila na poti in je odvrnila trdo.

„Jaz sem že imela, kogar sem si izbrala, pa če je mrtev. Kar je pa drugače z menoj, je moja stvar.“

Prerekanje je šlo vedno više in končno je dekla odpovedala leto. Ko je potekel rok, je odšla, a čez nekaj časa je Popitovka zvedela, da je pri usmiljenkah.

„Tisti Nace, ki ga je ubilo drevo na Hrvaškem, je bil njen, zato je popustila svet.“

Hlapec Janez je gledal debelo.

„Prekleteo, kako ima svet čudna kolca!“

Dr. Fr. Ilešič:

Stenograf Franjo Magdić.

Dne 26. julija 1914 je v Zagrebu umrl nestor in prvak hrvatske stenografije, štajerski Slovenec, profesor Franjo Magdić v 84. letu svojega življenja.

Narodil se je Magdić 21. novembra 1830 v Logarovcih, lepi vasi na Murskem polju blizu Ljutomera na Štajerskem. V ljudsko šolo je hodil k Sv. Križu, potem pa je posečal dve leti nemško šolo v Radgoni. Gimnazijo je dovršil v Gradcu l. 1853, tehniko istotam l. 1857. S 1. majem 1858 je nastopil prvo svojo službo, in sicer pri krajiškem vojnem stavbenem ravnateljstvu v Zagrebu. Od 21. marca 1861 do 12. septembra 1901, torej 40 let je služboval na zagrebški realki; s tem letom je šel v pokoj.¹

Prvo stenografsko društvo v Pragi je Magdića imenovalo svojim dopisujočim članom, in to že v sedemdesetih letih, „Stenografsko društvo v Zagrebu“ pa pozneje svojim častnim članom.

Stenografije se je Magdić najprej učil v zimskem tečaju 1847/48 na deželni realki oziroma na Joaneju v Gradcu v privatnem kurzu, ki ga je imel njegov ožji zemljak Ivan Vinković, potem pa l. 1849 z odličnim uspehom na graški gimnaziji pri učitelju stenografije Al. Allingerju. To je bila seveda nemška stenografija. Kdaj se je začel baviti s slovansko, posebe s hrvatsko stenografijo, mi ni znano. Morda je poleg občega narodnega slovanskega pokreta l. 1848. mu za to dalo posebno pobudo delo Čeha Jak. Ign. Hegerja: „Kurze Anleitung zur Steno-Tachygraphie für die vier slavischen Hauptsprachen, als: die böhmische, polnische, illyrische und russische mit deutscher Übersetzung nach eigenem ausführlichem System der tschecho-slavischen Stenographie“ (1849). Vsekakor pa ne more biti istina, kar mi pravi neki vir, češ, da se je s slovansko stenografijo začel ukvarjati l. 1861.; saj je bil tega leta že poklican za steno-

¹ Kratko biografijo Magdićevo z obširno razpravo o njegovi stenografiji je podal Stanko Miholić v svoji študiji „Die slovenische Stenographie“ v „Archiv für Stenographie“ (Berlin 1903, 55 Jg., 86). Dosti obsežno piše o njem tudi A. Cuvaj v svoji „Gradji za povjest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije“, III. 67 sl. Nekrolog čitamo v „Korrespondenzblattu“ (Amtliche Zeitung des Königlichen Stenographischen Landesamtes zu Dresden), 1914. Nr. 11. — Lanskega „Stenograf“ nisem dobil v roke.

grafa v hrvatski sabor, kjer je stenografiral do 1875. Njegov prvi spis o jugoslovanski stenografiji je izšel v Izvestju zagrebške realke 1864: „Prilagodjenje Gabelsbergovoga stenografičkoga sustava hrvatskom jeziku“. Nekako istodobno sta se s temelji hrvatske stenografije bavila Izidor Kršnjavi, poznejši šef za uk in bogočastje, in že imenovani Ivan Vinković kot profesor v Vinkovcih, a Magdić ju je s svojim spisom prehitel. Sedem let pozneje (1871) je izdal že knjigo „Stenografija hrvatska polag sustava Gabelsbergerova“ (v 3 delih), ki v njej vidi kritika odličen napredek v primeri s „Prilagodjenjem“. Po desetih letih (1881) je knjiga izšla v drugem izdanju, ki pa ni bilo boljše od prvega, v nekaterih točkah je celo zaostalo. Napredek pa pomeni zopet tretje izdanje (1895). Sedaj je izšla knjiga že četrtrič.

Leta 1881. je predsedništvo sabora Magdića pozvalo, da bi sestavil saborski brzopisni urad; javili so se mu v to svrhu učitelj Ljudevit Tomšič, slušatelj filozofije Stanko Miholić, slušatelj prava Josip Šilović in Ivan Maretić. L. 1882. je Magdić osnoval „Hrvatsko stenografsko društvo v Zagrebu“; v odbor je bil izvoljen za predsednika. Društvo je prirejalo stenografske tečaje, a ni moglo oživeti. Prebudilo se je šele, ko je 1891 začelo izdajati časopis „Stenograf“, kateremu je bil Magdić od začetka do 1903 urednik. Pod njegovim predsedništvom je „Stenografsko društvo“ vladi izročilo spomenico o pouku stenografije ter doseglo, da je vlada (1893) aprobirala predloženi ji učni načrt za stenografijo in imenovala izpraševalno komisijo za to stroko. Število dijakov — stenografov se je v desetih letih dvignilo od 137 na 815. Za vse to zaslužno delovanje je „Stenogr. društvo“ Magdića ob 25letnici njegove Hrv. stenografije imenovalo za svojega častnega člana.

Magdić pa je gojil tudi slovensko stenografijo. V II. letniku „Stenografa“ (1892/93) je priobčil svoj načrt slovenske stenografije po Gabelsbergerjevem sestavu ter prinašal v listu tudi slovensko štivo. Objavil je nadalje Antona Zupana načrt izvirne slovenske stenografije in pa Frana Hafnerja najstarejše rokopisno očuvani slovenski prevod Gabelsbergerjevega sistema. Končno je 1898 v posebni knjigi izdal svojo „Slovensko stenografijo“. Toda že prej (1893) je izšla Bezenškova „Slovenska stenografija“ v drugem popravljenem natisu, ki jo je ministrstvo potrdilo, ter je profesor Fr. Novak zasnoval svoje delo, ki je sedaj po naših šolah v rabi.

Magdić je zavladal v hrvatski stenografiji, a v slovenski s svojim delom ni uspel. Bil je premalo agilen, da bi mogel iz Za-

greba obvladati tudi slovenske dežele. Zasenčil ga je nevaren, živahen mlad tekmeč, Anton Bezenšek.

Ob prvem svojem javnem nastopu je Bezenšek s pohvalo, dasi ne prav z navdušenjem, poudarjal stenografsko delo Magdićevo. Že v I. letniku svojega „Jugoslavjanskega stenografa“ je za Čehom Hegerjem priobčil članek tudi o Magdiću (št. 5). Pa kmalu sta šla moža povsem narazen. Kot celjski abiturijent je Bezenšek prišel 1874 na zagrebško vseučilišče ter že 1876 začel izdajati „Jugoslavjanskega stenografa“. Sledečih pet let je čas agilnega delovanja Bezenškovega v Zagrebu. Proslul je zlasti po svojih zvezah z dijaškimi stenografskimi krožki. Da so ti uspehi vseučiliščnika Bezenška motili starejšega profesorja Magdića, je umljivo. Bezenšek je dvajset let pozneje v „Jugoslavj. stenografu“ (1895, str. 109) Magdiću očital, da ga je Magdić že takrat napadal, seveda s početka baje le po svojih „trabantih“; njegove „intrige“ da so Bezenšku olajšale slovo od Zagreba in pot v Sofijo. Po njegovem odhodu je Magdić začel kritizirati Bezenškovo delo „po raznih nestrokovnih listih“ ter je končno — naravno že zato, ker se je Bezenšek umaknil v daljino — zmagal s svojo stvarjo, tako da je deveto desetletje prošlega stoletja čas popolne nadvlade Magdićeve, a obenem tudi čas obče pasivnosti na stenografskem polju. Ko je z l. 1891 začel v Zagrebu izhajati Magdićev „Stenograf“, se je borba začela iznova. Posebno podžgala jo je konkurenca, ki se je pokazala, ko je Magdić v „Stenografu“ 1892/93 priobčeval svojo „Slovensko stenografijo“, a je istodobno tudi Bezenšek svojo „Slovensko stenografijo“ spravljal v svet. Magdić je v „Stenografu“ (III., št. 9—10) o Bezenškovi knjigi napisal slovensko kritiko s končno sodbo: „Za šolsko porabo taka knjiga ni.“ Morda je ta polemika dala Bezenšku povod, da je l. 1895. pričel iznova izdajati „Jugoslavjanskega stenografa“; obratno je pa Bezenšek že takrat trdil, da je najbrž urednika Magdića njegov „Jugoslavjanski stenograf“ zbudil iz dolgega spanja. Za Bezenška je bila stvar neugodna, ker je bil zelo oddaljen od terena, za katerega se je bojeval, in pa ker je njegov list z drugim letnikom prenehal. Magdićeva „Slov. stenografija“ je sicer izšla v posebni knjigi (1898), a med tem je rasel že tisti, ki je končno zmagal, namreč prof. Novak.

V spor Magdićev-Bezenškov je bil 1881 potegnjen tudi Mijo Vamberger, ki bi si bil boji želel pomiritve obeh strank nego enostransko popolno zmago; na željo uredništva „Hrvatskoga učitelja“ je napisal očevo Magdićevega novega izdanja, ki je morala

biti dosti neugodna. Magdič je odgovarjal, a Vamberger še repliciral. Vsa polemika je bila prav ostra.

Kar je pa Magdiča in Bezeuška ločilo, ni bila le razlika v starosti in temperamentu niti gola konkurenčnost, ampak tudi stvarno pojmovanje naše stenografije. Ko je Magdič snoval temelje svoje stenografije, je bila tudi češka stenografija še v povojih in se Jugoslovan nanjo ni mogel prav ozirati. Drugače pa je bilo petnajst let pozneje, ko je nastopal Bezenšek, ki je napravil celo izpit iz stenografije v Pragi, in je naravno, da se je potem v svoji jugoslovanski teoriji držal bolj češkega vzorca. Drugo razliko pa je iskati v sredstvih, kako sta hotela v stenografiji uveljaviti naše narodno edinstvo. Bezenšek je želel, naj bi naša stenografija ne bila le čim najbliže češki, ampak tudi kolikor le mogoče vsem Jugoslovanom ista. Leta 1876. je pisal: „Ako piše na pr. Slovenec slovenski s stenografsko pisavo po naši metodi, more iz napisanega čitati Hrvat — ne slovenski, nego uprav svoj jezik in obratno“ ter je istodobno izrekel željo, naj „bi se bil Magdič še mnogo bolj oziral na bratske narode.“ Bezenšek je imel torej pred očmi homogenost jezika hrvatskega in slovenskega in ustvarjal je eno stenografijo. Magdič pa jo je sestavil za hrvatski jezik ter to in tako stenografijo posebe priredil za slovenščino. Bezenškov učenec, ustvaritelj jugoslovanske stenografske kritike, prof. Mijo Vamberger, ki ne bi nikdar krenil s pota istinitnega spoznanja, je v tej stvari očitvidno na strani Bezenškovi. Vamberger označuje Magdiča glede te točke tako-le („Jugoslavjanski stenograf“ 1895, st. 86): „U istom smjeru, u kojem se (hrv. i slovenski jezik) medjusobno približuju, razilaze se stenografija hrvatska po Magdiču od stenografije slovenske. Dapače današnja je slovenska stenografija bliža Magdičevoj hrvatskoj stenografiji od g. 1864. negoli Magdičevoj od g. 1895. Što više, veća je razlika izmedju Magdičeve hrvatske stenografije i stenografije slovenske negoli izmedju stenografije bugarske i slovenske!... Hrvatska stenografija, kako ju uči Magdič, se sve više i više udalečuje i od ostalih slavenskih stenografija, i u takim stvarima, gdje toga ne bi trebalo“. Ali je Magdič te prigovore pozneje kaj uvaževal, ne morem reči; bistveno je najbrž ostalo v tem oziru vse pri starem.¹

¹ Tri leta pozneje (1898), ko je izšla Magdičeva „Slov. stenografija“ v posebni knjigi, se je Vamberger („Stenograf“ VII, str. 63) ognil takih direktnih očitkov ter pisal: „Od slavenskih jezika slovenski je najsirodniiji hrvatskom jeziku... dosljedno odrazuje se srodnost tih jezika i u njihovoj stenografiji. Tu jedinstvenost bilo je tam laglje postići, što je ista sila, koja je duboko proniknula u biće stenografske umjetnosti, izradila oba prevoda.“

Kljub temu pa ni dvomno, da je Magdić imel najboljše namene, da se je v cilju sploh ujema z Bezenškom; šlo je le za primernost sredstev in v tej točki sta si prišla moža navzkriž. Kako je Magdić l. 1892. mislil o stvari, nam kažejo besede, ki jih je tega leta napisal ob objavi svoje „Slovenske stenografije“ v „Stenografu“: „Izmedju slavenskih jezika slovenština je hrvaštini najbliža; osim toga se je književni jezik slovenski u novije vrijeme mnogo približio hrvatskome. Dosljedno toj bližoj srodnosti jezika mogu im i stenografski sustavi biti u istojmjeri slični, a da se neće razlikovati, osim samo, gdje razlika u jeziku nužno zahtijeva i razliku u stenografskom sistemu. Ne treba dokazivati, da je ovakav jedinstveni postupak u hrvatskoj i slovenskoj stenografiji od velike nužde. Misao dakle, uz hrvatsku stenografiju, kojoj je ovaj list prije svega posvećen, usporedo gojiti i slovensku, radja se tako reći sama sobom, pak sam stoga naumio u budućem i narednim brojevima ovoga lista objelodaniti nacrt slovenske stenografije po Gabelsbergerovu sustavu.“

Drugi učenec Bezenškov, Stanko Miholić, stoji odločnije nego Vamberger na strani Magdićeve ter posebno hvali njegovu „Slovensko stenografiju“ („Archiv für Stenographie“, Berlin, 55. Jg., 1903, str. 86), češ, Magdićeva vokalizacija je preprostija in praktičnija nego Novakova, takisto sestavljena konzonanca. Njegova Slovenska stenografija „ist kein oberflächliches, übereiltes Machwerk, sondern eine überlegte zielbewußte und langwierige Arbeit. Diese Anerkennung zollt ihr auch Novak, nur ist er der Ansicht, daß sie sich zusehr von der tschechischen Übertragung und auch von dem deutschen Muster entferne. Nach meiner Auffassung spiegelt dagegen die Magdić'sche Übertragung besser den Geist und den Charakter der Gabelsberger'schen Stenographie wieder als die tschechische“.

Vse to nam kaže, da je Magdić v stenografiji ustvarjal samoraslo. Vamberger priznava („Jugoslavjanski stenograf“ 1895, str. 106): „Već prvim svojim radom od g. 1864. Magdić je hrvatskoj stenografiji osjekao tako siguran i odlučan pravac, da se je ona v daljem svom razvoju morala absolutno držati toga smjera.“ Na Magdićevo delo je gradil, kakor trdi Vamberger, tudi Bezenšek. Izraziteje, nego Vamberger, se o tem razmerju izraža Stanko Miholić, češ, mladi Bezenšek je našel večino svojega dela že dogotovljenega v njegovi hrvatski stenografiji iz l. 1871., „sodaß er daraus ganze Seiten, ja ganze Abschnitte in seine slovenische Übertragung aufnehmen konnte.“

Prav prijetno mi je, da morem na tem mestu pokazati na lep zgled, kako se diference v naziranju na kulturna vprašanja razrešijo v harmonijo. Dasi je prof. Bezenšek bil Magdiću stenografski protivnik, vendar priznava v polni meri pokojnikove zasluge. Piše mi namreč: „Profesor Magdić je bil osnovatelj hrvatske stenografije, katere sem se jaz tudi poprijel... Važno je, da je do svojih starih let ohranil lepo, harmonično in pravilno stenografsko pisavo. Tudi kot praktičen stenograf v saboru se je odlikoval... S srbskim prispodobljenjem ni dosegel znatnega uspeha, a za hrvatsko stenografijo so Magdićeve zasluge neprecenljive. Njegovo ime bo med hrvatskimi stenografi vedno v slavnem spominu, pa tudi med drugimi slovanskimi in sploh Gabelsbergerovimi stenografi bodo dela profesorja Magdića vedno čislana.“

S stenografijo se je Magdić temeljito bavil čez šestdeset let ter se je vglabljal v njeno teorijo. Kakor je sam pravil, mu je stenografija bila znanstven problem, ne „škriblarija“. Vestno je opazoval stenografski razvoj vse do svoje smrti.¹

Jaz sem videl Magdića, moža z dolgo sivo brado, le enkrat in nimam dosti vtisov o njem. Vamberger, ki je kljub nekdanji ostri polemiki ostal z njim dober prijatelj, mi opisuje Magdića kot človeka dobrega, mehkega srca, po svetovnem nazoru popolnoma svobodomiselnega. Ko bi ga Vamberger ne bil zares cenil, bi mu ta značajni mož ne bil na grobu tako iskreno in izbrano govoril.

Magdić je poleg Vambergerja doživel še lepi trenutek, ko se je z bansko naredbo z dne 6. januarja 1910 izpraševalna komisija za stenografijo v Zagrebu ustanovila tudi kot komisija za slovensko stenografijo. V tej komisiji je bil tudi Magdić. Od tistega časa je napravilo lepo število Slovencev izpit iz slovenske stenografije v Zagrebu.

¹ Čim bolj je živel svoji stroki, tem bolj se je naravno z leti odtujeval novim pojavom ostalega kulturnega življenja. Hrvatski fonetični pravopis mu je bil zopr. Modernih književnih struj ni maral.

Književna poročila

Andrej Rapè, Mladini. IV. zvezek s 14 slikami. Izdalo in založilo „Društvo za zgradbo Učiteljskega konvikta v Ljubljani, 1915. 80. 94 str. Cena 1 K. — V. zvezek. Z 2 slikama. 1915. 80. 88 str. Cena 1 K.

O naši mladinski literaturi se je že mnogo pisalo in precej jadikovalo, pogosto se je kazalo v tem oziru na Nemce. Toda kljub vsemu temu se ni izpremenilo ničesar. Dobre volje je obilo, kakovost srednja.

Četrty zvezek nadaljuje serijo Rapetovih mladinskih spisov in obsega 12 krajših črtic raznolike vsebine. Truda, kakor tudi zmožnosti se pisatelju ne da odrekati. Lotil se je motivov, ki so z mladino v najrazličnejših stikih — od preproste ubranostne slike pa do epično izražene morale. V realističnem opisovanju stoji pisatelj na trdnih nogah; spretno izdela značaj in prav napeto pričakujemo posledic. Toda, ko bi moral zadeti v črno, opeša: značaj se razblini, lirični momenti preobvladajo; dobro naložena glavica se izgubi brez obresti. Zelo moti tudi večno umešavanje pisateljeve osebe; s tem je zlasti v realističnih prizorih nekako presekana nit dejanja, na katero osredotoči mladi bralec vse svoje misli. Vobče je prav mnogokrat v kvar tudi tehnika: stranske scene, epizode so razpletene preveč v širjavo, mesto enotnosti in koncentriranja glavne misli. Pogosto se opazi neekonomična razdelitev; začetek je preobširno zasnovan napram kratki sredini in naglemu koncu. Pripovedovanje je lepo in dokaj gladko. Veliko bi pridobile črtice, če bi se čitale v šoli ob navzočnosti učitelja, ki bi lahko marsikaj pojasnil.

Črtica „Mati“ je koncesija sedanjemu vojnemu času z motivom materinske ljubezni. Dogodba „V božični noči“ je lepa in ganljiva, toda vzbujati mladini sanje o ljudeh, ki podarijo kar celo hišo in še precejšnjo vsoto denarja samo zato, ker se kesajo svoje trdosrčnosti? Ideja „Pomladnega sla“ je krepko zagrabljena, dobro izpeljana. Črtica „Zaprta“ je realistično zasnovana in razpredena, a preveč moralizujuče zaključena. „Sanje naše babice“ imajo premalo okostja, da bi jih mogla občutiti otroška roka in zaznati otroško oko. Povest „V Kovskih vodah“ je med najboljšimi. „Lojzek“ je pošteno kaznovan, ker je kadil; mnogo zanimivejše pa so poteze njegovega očeta. „V majniškem jutru“ je napol slika, napol pravljica. „Prezgodaj“ je dospela lastovica in žalostno poginila. „Petje — z dravilo“ pa je skoro razprava in v umetniškem oziru slabo obdelana.

Peti zvezek obsega 10 črtic. V splošnem velja isto, kar o prejšnjem. V „Krivčevi izpovedi“ je lirično nahuknjena epika s tendenco. Stavki, kakor: „Temna noč. Tihi dihi sanj plavajo po nji ter objemljejo marsikatero dušo z rožastimi rokami, marsikatero tudi z obupom (str. 1).“ so nerodni in motijo razumevanje in čustvovanje. V skici „Na semnju“ je dobro nakazan očetov barantajoči značaj, a zastoj pričakujemo barantanja. Značaj pade v vodo. Par resnih in šaljivih prizorov iz življenja nenavadnega, a prikupljivega dečka beremo v črtici „Ila se je skrila.“ Ker je lepo pripovedovana in ne pretirava, bo imela užitek od nje tudi odrasla mladina. „Na polju“ je pogovor z naravo, pticami, klasjem, ljudmi. Narava je slikana kot periferija človeškega središča. Preveč se povdarja namen, kar škodi poeziji. V „Počitnicah“ zasledujemo bolezen Gabrovega Iva in njene vzroke. Motiv „Ciganke“ je strašno obrabljen, toda spretno obdelan. Črtica

„Anica“ obsega samo dobroto. Kdo je glavna oseba v skici „Na jelen a“, je težko spoznati. Dvomljivo je, ali lovec Ujšenski ali Rdeči Jaka, ki šekspirsko preobrača misli in besede, ali morda celo epizodna lisica in izgubljeni sinček Ujšenskega. „Tonček gre v šolo“ je epizoda z resnim naukom: ne drsaj se po cesti.

Oba zvezka sta mladini topla priporočljiva in bosta učitelstvu dobro služila.

Felicijan.

II. vjesnik Staroslavenske akademije u Krku za godinu 1913. — Nakladom Starosl. akademije. Tiskom „Kurykte“. U Krku 1914. V. 8°. 79 str. 2 K.

Hrvatska glagolska knjiga. Napisao Rudolf Strohal. Troškom piščevim. U Zagrebu 1915. V. 8°. 243 str. 5 K.

Obe knjigi se tičeta glagolice in slovanskega bogoslužja, zato poročam o obeh obenem. Staroslavenska akademija v Krku je izdala svoj drugi Vjesnik, ki ga je uredil marljivi prof. Nikola Žič. Na prvih straneh nam poroča urednik o članih omenjene akademije, ki jih je s častnimi in podpornimi vred 170, potem o odboru, sejah in zborovanjih. Nato sledé znanstvene razprave, članki in poročila. Ivan Milčetić, upokojeni profesor v Varaždinu, piše o veliki vlogi, ki jo igra otok Krk v glagoliškem slovstvu od najstarejših časov do naše dobe. Tu našteva razne napise, misale, brevijarje, odlomke, zbirke pridig, pravne spomenike itd. — Dr. Mate Tentor, gimn. prof. v Voloskem, razpravlja o najstarejšem hrvaškem brevijarju v glagolici, namreč o prvem vrbniškem brevijarju, ki je s konca 13. ali s početka 14. stoletja. Tentorjev opis ni nič drugega, nego obširen referat o monografiji češkega prof. dr.-ja J. Vajsa „Nejstarší breviář chrvatsko-hlaholský“ (V Praze, 1910). — V. Premuda, duhovnik na Vrhu pri mestu Krku, je priobčil besedilo neke velikonočne sekvencije, ki je parafraza znane latinske „Victimae paschalis“ iz 11. stoletja, ter dodal opazke o jeziku in važnosti te pesni. — Anton Mrakovčić, Krčan, ki študira v Pragi slavistiko, piše o „Salamonovem slovu“, to je zvezda s petimi žarki, ki igra veliko vlogo v praznovestvu in o „knjigi lečbe“. — Nato sledi referat Nikole Milčetića in Jerka Grškovića o Jagićevem spisu „Tomko Marnavić als Fälscher des angeblich im J. 1222 geschriebenen glagolitischen Psalters“ (Archiv f. slav. Philologie“, 1911, str. 111 in sled.). Na podlagi filoloških dokazov (iz pravopisa, slovniških napak, slovarskih posebnosti in iz vira) in zgodovinskih argumentov (iz označbe časa in raznih okolščin) je zdaj gotovo, da je škof Marnavić v 17. stoletju falzificiral omenjeni psalter, in to iz rodoljubnih nagibov. — Dr. M. Tentor referira o Vajsovem „Rimsko-slovenskem vesperalu“ (V Krku“, 1907) in očita Vajsu nekatere nedoslednosti v objavi teksta. — J. Gršković polemizira z V. Premudo glede na pomen besed „zlato krav“ in glede na vrednost Strohalove izdaje Stasićeve „notarske knjige“. — Naposled naj se še omenijo štirje spiski Ivana Koštićala: Glagolica pri Slovencih, Glag. listine iz Istre, Čakavska „Dukovna bramba“ iz Baščanske Drage in Matice v Krkavčah pri Kopru. — Škoda, da drugi Vjesnik toliko zaostaja za prvim, kar se tiče obsega knjige in originalnosti prispevkov. Upajmo, da bo tretji letnik obsežnejši in da prinese več izvornih sestavkov.

Rudolf Strohal, upokojen gimnaz. ravnatelj v Zagrebu, je že znan po svojih monografijah o glagol.-hrvaškem slovstvu. Letos je izdal na svoje stroške zgoraj navedeno knjigo, ki hoče podati pregled vsega, kar se je na tem polju nabralo. Prva poglavja govore o slovanskem bogoslužju pri Hrvatih, o življenju in izobraženosti popov-glagolašev in pa o jeziku, pisavi in pravopisju. Snov je razdelil Strohal tako-le: 1. v cerkvene knjige (misali, brevirji, psalterji, apostolarji, evange-

listarji, rituali, oficiji, molitveniki, blagoslovi in zaklinjanja), 2. v poslovne ali opravilne spise (napisi, listine, notarske knjige, statuti, „razvodi“, sodni protokoli itd.) in 3. v „umetno književnost“. Pod tem čudnim nadpisom obravnava zabavne ali pesniške, poučne ali bogoslovne knjige, učne knjige in beležnice, zbirke pridig in početke zgodopisja. Poseben oddelek je posvečen glagoliškimi tiskarnam v Benetkah, Rimu, na Reki, v Senju, Ljubljani, Nürnbergu, Tübingenu in na Dunaju. Nazadnje so še dodatki in popravki, imenik oseb in krajev. — Taka knjiga je bila res potrebna in zato moramo biti Strohalu hvaležni za njegov trud. Kar je v tej knjigi zbrano, je bilo doslej raztreseno po raznih časopisih in knjigah. Strohal popisuje, oziroma našteva 12 rokopisnih in 11 tiskanih misalov, 24 rokopisnih in 4 tiskane breviarje, 3 rokopisne in tiskan psalter, 8 rokopisnih ritualov, 11 oficijev, 11 rokopisov eksorcizmov in blagoslovov, 1 rokopis in 3 tiskane molitvenike, 2 „korizmenjaka“, t. j. molitvenika za 40danski post, 134 napisov, 405 listin, 89 glag. notarjev, 17 glag. kancelarjev, 18 javnih ali občinskih pisarjev, ki so rabili glagolico, 7 statutov (mestnih zakonov), 6 papeških bul, 17 cerkvenih pomožnih knjig, večidel so to maticе, zapiske iz 31 krajev, mnogo odlomkov in drugo.

Ako navedem nekoliko pogrеškov iz Strohalove knjige, ni moj namen, da bi jo deval v nič. Najprej sem opazil, da navaja avtor med tistimi kraji na Kranjskem, v katerih so se ohranili glagolski spomeniki ali kjer se je rabila glagolica, tudi „Nukel“ in „Pivnico“. Prvo je popačeno iz imena Naklo; Pivnice pa sploh ni na Kranjskem, marveč Strohal je čital v Lopašičevi knjigi „Karlovac“ (str. 109), da se nahaja glagolski napis iz 1556 na neki pivnici na Vinici, in iz tega je napravil krajevno ime Pivnica! — Pisava „ilirska Bistrica“ je nedopustna, kakor tudi Janes (na raznih mestih). Na str. 15. piše avtor, da je bila glagolska tiskarna „spremljena u Schlossbergu kraj Graca“, predstavlja si torej Schloßberg, grič sredi Gradca, kakor kakšno vas pri Gradcu! — Na str. 123. meni Strohal, da je hrvaška beseda koledva „v zvezi z latinskim glagolom colere“. V resnici pa je ta in podobne hrvaške besede, enako kakor staroslov. kolęda, kalapędy, ruski koljadá, bolg. kólada, -eda, češki in slov. koleda, poljski kolęda brezdvomne izposojenke iz lat. calendae. Če g. Strohal ne more dobiti v Zagrebu Bernekerja, naj pogleda v Miklošiča (Etym. Wörterbuch in Christl. Terminologie d. slav. Sprachen), da se pouči. Na str. 14. čitaj: „Matija Vlacić, sin Andrije Vlacića Frankovića iz Labina (Flacius Illyricus, 1520—1575)“ namesto „Matija Franković (Flaccus Illyricus iz Labina 1530—1575)“.

Ivan Koštić.

Zdenka Marković, *Der Begriff des Dramas bei Wyspiański*. Zagreb, 1915. 80. 123 str.

Šest let bo kmalu, kar smo se v Samoboru sešli Poljak T. St. Grabowski, zagrebška gospodična Zdenka Markovičeva in jaz. Tri leta pozneje smo se zopet malone vsi trije sestali v Krakovem. Ne bom se motil, če trdim, da so osebni stiki spravili nadarjeno Hrvatico na pot slavističnih, posebe poljskih študij. Kakor je Grabowski podal že vrsto spisov o jugoslovanskih književnostih, tako imamo sedaj pred seboj študijo Zdenke Markovičeve o poljskem umetniku Wyspiańskem. To je disertacija, ki je z njo dosegla doktorat.

Stanislav Wyspiański (1869—1907) je eden izmed najodličnejših poljskih modernih, ki se je pojavil v 90ih letih prošlega stoletja ter brž zbudil pozornost kot slikar in kot dramatik. V kratki dobi svojega ustvarjanja (1892—1907) je ustvaril 16 dram. Začel je z znano poljsko legendo o Kraku in Vandí; poljske sujete imajo še drame: „Lelewel“, „Legija“, „Boleslav Hrabri“ itd.; več dram je iz

starogrške povedke, na pr. „Achilleis“, „Povratek Odisejev“. Dosedaj so Wyspiańskega ocenjevali le kot poljskega umetnika, bodisi da so ga smatrali za vrednega naslednika velikih klasikov ali pa v njem videli le običajen talent. Gospodična Markovičeva pa si je stavila nalogo, Wyspiańskega motriti s teoretskega stališča ter raziskovati v njem dramaturgične pojme (tragika, krivda in pokora, kazen in smrt, usoda), motive kakor žrtva, osveta, motiv bratske mržnje, nadalje ustroj drame (kori, pathos) in končno pojem drame pri Wyspiańskem. Razen dram samih je za razpravo važno Wyspiańskega teoretično delo o Hamletu (1905). Bistvo Hamletovo vidi Wyspiański v tem, da ga mesto impulzivnosti žene k činu inteligenta, misel; v tem razglabljanju misli je njegova notranja velikost, ki se le na vnanje zdi slabost. Take hamletovske narave so tudi malone vsi „junaki“ Wyspiańskega, mučeniki svojih misli. Najhujša kazen za njih ni fizična smrt, ampak mučno nadaljnje življenje.

Wyspiańskega drama je umetnina, ki ustreza zahtevam Mickiewiczevim o pravi slovanski drami, zlasti njegovi zahtevi o liričnosti slovanske drame. V več svojih dramah je Wyspiański uporabil kor, ki daje pesnitvi več liričnosti. Sploh se je Wyspiańskemu drama razvila iz nekakih muzičnih nagnjenj in segla tudi na področja ostalih umetnosti. Meje med poezijo in slikarstvom pri njem ginejo; zato se nahaja v njegovih slikah dramatsko jedro, a v njegovih dramah slikarska tehnika in kompozicija. Njegovo pozorišče je v notranji zvezi s prizorom: v tem in takem kraju more in mora človek le take in take občutke imeti, nič drugačnih, kakor je človek tudi drugačen podnevi nego ponoči: dan rodi dejanja, noč misli! Pa tudi bistvo kiparstva je skušal Wyspiański v svoji drami upodobiti. Drama naj bi bila največja umetnina, ki druži v sebi vse ostale umetnosti. Vsekakor je Wyspiański, ker je slikar in dramatik obenem, redkej pojav ter je zaslužil podrobno analizo, kakor nam jo je podala dr. Zdenka Markovičeva. Dr. Fr. Ilešič.

Johann Androvič, Beitrag zur slavisch-germanischen Kulturgemeinschaft. Kroatische Volkslieder. Kommissionsverlag Carl Konegen, Wien, I. V. 80. 70 str. Broš. 1 K 20 v.

Na ovitku brošure čitamo obširni seznam Androvičevih del. Pisatelj se bavi s študijami o krščanstvu, opisal je hrvatske pokrajine v političnem, statističnem, kulturnem in zgodovinskem oziru, razpravlja o srbstvu, o Hrvatih in Madžarih, o Hrvatih in Lahih, o socializmu, Tomažu Akvinskem, Danteju, napisal je hrvatsko slovnico za Lahe in še marsikaj drugega. Kaj čuda, da se je nazadnje lotil še narodnega pesništva. Vlogo, ki jo je igralo v dobi romantike srbsko narodno pesništvo, je odkazal Androvič hrvatskemu. Jakob Grimm je študiral — hrvaščino, „um die Vorzüge der kroatischen Gesänge im Original genießen zu können“ (18), Asan-Aginica je seveda Hrvatica, Talvi (!) je ponemčila „eine große Anzahl kroatischer Volksgesänge“ (19) itd. — S tako potvorbo resnice bo pisatelj slabo služil vzvišeni ideji za ublažitev narodnih naspotstev. Narodni šovinizem še ni koristil nikdar in nikjer, najmanj pa znanstvu. Kapistran.

Uredništvo je prejelo sledeče knjižne novosti:

- Gustave Flaubert, Gospa Bovaryjeva. Prevel Vladimir Levstik. Izdala in založila „Omladina“ 1915. V. 8°. 332 str. Broš. 3 K 80 v, vez. 4 K 80 v („Zbirka mojstrov“. Prva knjiga). Študijo o knjigi je priobčil Zvon v 2. in 3. letošnji številki.
- Zbirka slovenskih povesti. Urejuje Ivan Grafenauer. IV. zvezek. Ksaver Meško: Povesti in slike. (Štiri smrti. — Pot čez travnik. — Požigalec.) Ljubljana 1914. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 80 str. Cena 60 v.
- Vojaške narodne pesmi za šolo in dom. Nabral in za dvo-, oziroma triglasno petje postavil Anton Kosi. Prvi zvezek. Izdala in založila Katoliška bukvarna. V Ljubljani, 1915. V. 8°. 31 strani. Cena 1 K.
- Publikacije „Slovenske šolske matice v Ljubljani“ za 1914:
1. Pedagoški letopis. XIV. zvezek. Uredil H. Schreiner.
 2. Viktor Bežek, Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom. B. Občno vzgojeslovje. Prvi snopič. Str. 129—256.
- Andrej Rapè, Mladini. Izdalo in založilo „Društvo za zgradbo Učiteljskega konvikta“ v Ljubljani. IV. zvezek. S 14 slikami. — V. zvezek. Z 2 slikama. Cena zvezku 1 K, s poštnino 16 v več.
- Varčna kuharica. Zbirka navodil za pripravo okusnih in tečnih jedil s skromnimi sredstvi. Za slabe in dobre čase sestavila v vojnem letu 1915. M. R. V Ljubljani, 1915. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 224 str. Cena broš. 1 K 20 v, vez. 1 K 80 v.
- Svetovna vojska. Izhaja dvakrat na mesec. Urejuje Ivan Podlesnik. Založila Kat. bukvarna. 1915. 4°. Seš. 8—14. Cena sešitku 60 v, četrletna naročnina 3 K.
- Prof. Dr. Matthias Murko, Bericht über eine Reise zum Studium der Volksepik in Bosnien und Herzegovina im Jahre 1913. Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philos.-hist. Klasse, 176. Bd., 2. Abh. 1915. V. 8°. 50 str.
- Johann Androvič, Beitrag zur slavisch-germanischen Kulturgemeinschaft. Kroatische Volkslieder. Das Reinertragnis wird dem Witwen- und Waisenhilfsfond der gesamten Wehrmacht gewidmet. Kommissionsverlag Carl Konegen. Wien 1915. V 8°. 70 str. Broš. 1 K 20 v.
- Jan Rokyta (Adolf Černý): Zpěvník o Janu Husovi (1907—1915.) Zpěvníku Pozdního Husity část prvá. V Praze. Nakladatel Fr. Hovorka. 8°. 80 str.
- H. Boczkowski, Ukrajina a ukrajinská otázka. (S přehlednou národopisnou mapou Ukrajiny). Nákladem Svazu pro osvobození Ukrajiny. Praha 1915. 8°. 64. str. Cena 1 K.

Mestna hranilnica ljubljanska

:: Ljubljana, Prešernova ulica št. 3. ::

Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914 . . . K **740,000.000**—

Vlog koncem junija 1914 nad . . . „ **44,500.000**—

Rezervnega zaklada . . . „ **1,330.000**—

:: Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po ::

4¹/₂ %

brez odbitka. Hranilnica je **pupilarno varna** in stoji pod kontrolo **c. kr. deželne vlade**. Za varčevanje ima vpeljane lične

domače hranilnike.

Narodna knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče knjige:

Atila v Emoni. Romanca. Napisal Ant. Aškerc. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 40 v, s pošto 10 v več.

Brodkovski odvetnik. Roman. Češki spisal V. Beneš-Šumavskiy. Cena broš. 1 K 50 vn., vez. 2 K 50 vn., s pošto 20 vin. več.

Čez trnje do sreče. Roman. Spisal F. Senčar. Cena broš. 1 K 20 vin., vez. 2 K 20 vin., s pošto 20 vin. več.

Greh in smeh. Zabeljene in osoljene kratkočasnice. Zbral Tinček Hudaklin. Cena 1 K, s pošto 10 v več.

Gospod Žabar. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 80 v, s pošto 10 v več.

Narodni kataster Koroške. Spisal Ante Beg. Cena 60 v, s pošto 70 v.

Gospod Bucek. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 70 v, s pošto 10 v več.

Kralj Matjaž. Zgodovinski roman. Spisal Fran Remec. Cena broš. 2 K, vez. 3 K, s pošto 20 v več.

Lepi striček. (Bel-ami.) Roman. Francoski spisal Guy de Maupassant, prevel Oton Župančič. Cena broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 20 v več.

Ljubezem in junaštva strahopetnega praporščaka. Zgodovinska povest. Cena broš. 80 v, vez. 1 K 60 v, s pošto 10 v več.

Rienzi zadnji tribunov. Zgodovinski roman v dveh delih. Spisal Edward Lytton-Bulver. Cena 4 K, vez. 5 K 20, s pošto 20 v več.